

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
Філологічний факультет
Кафедра української літератури**

**ПОЕЗІЯ ТА ПУБЛІЦИСТИКА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА В АСПЕКТІ
ПРОБЛЕМИ МИТЦЯ В СУСПІЛЬСТВІ ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ В ЗЗСО**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 601 групи
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література)»

Марчук Наталія Сергіївна

Керівник:

кандидат філол. наук, доцент кафедри укр. літ

Маркуляк Л. В.

Рецензент _____

*До захисту допущено
на засіданні кафедри української літератури
протокол № _____ від _____ 2022 р.
Зав. кафедрою _ к.ф.н., доцент Валентин МАЛЬЦЕВ*

Чернівці – 2022

АНОТАЦІЯ

Марчук Н. С. Поезія та публіцистика Євгена Маланюка в аспекті проблеми митця в суспільстві та їх вивчення в ЗЗСО. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «Магістр» за спеціальністю 014 «Середня освіта (українська мова та література)». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2022.

У роботі проаналізовано поетичну та публіцистичну творчість українського поета, літературознавця, представника «празької школи» Євгена Маланюка в аспекті проблеми митця в суспільстві. У першому розділі розглянуто шлях митця від воїна до поета та поданий аналіз основних поезій, які демонструють трактування проблеми митця в суспільстві. У другому розділі простежено проблему митця в суспільстві в публіцистичній творчості письменника. У третьому розділі подано методичні рекомендації щодо вивчення поетичної та публіцистичної творчості Євгена Маланюка в аспекті проблеми митця в суспільстві в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: Євген Маланюк, формування, митець, мистецтво, суспільство, поезії, публіцистика.

SUMMARY

Marchuk N. S. Yevheny Malaniuk's poetry and journalism in the aspect of the problem of the poet in society and their study in the general secondary education institutions. - Manuscript.

Qualification work for obtaining a «Master's» degree in specialty 014 «Secondary education (Ukrainian language and literature)». Yurii Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2022.

The work analyzes the poetic and journalistic work of the Ukrainian poet, literary critic, representative of the "Prague School" Yevheny Malaniuk in terms of the problem of the artist in society. The first chapter examines the poet's path from a warrior to a poet and provides an analysis of the main poems that demonstrate the interpretation of the poet's problem in society. In the second chapter, the problem of the poet in society

is traced in the journalistic work of the writer. The third chapter presents methodological recommendations for the study of the poetic and journalistic work of Yevhen Malaniuk in terms of the problem of the artist in society in general secondary education institutions.

Keywords: Yevhen Malaniuk, formation, poet, art, society, poetry, journalism.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використанні ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Н.С. Марчук

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА У ПРОЄКЦІЇ НА ПРОБЛЕМУ МИТЦЯ В СУСПІЛЬСТВІ	10
1.1. Становлення Євгена Маланюка як письменника.....	10
1.2. «Стилєт чи стилос?» : особливості поезотворчості.....	18
1.3. Екзистенційні діалоги митців у віршах-посвятах.....	24
Висновки до 1-го розділу	31
РОЗДІЛ 2. СВОЄРІДНІСТЬ ЕСЕЇСТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ МИТЦЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЄВГЕНОМ МАЛАНЮКОМ	33
2.1. Поліфонія розмислів есеїста в аспекті митець і суспільство.....	35
2.2. Біблійно-християнські аспекти проблеми митця і творчості.....	46
2.3. Національні чинники мистецтва в рецепції Євгена Маланюка.....	49
2.4. Публіцистична шевченкіана Євгена Маланюка.....	54
Висновки до 2-го розділу	60
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА В ЗЗСО	61
3.1. Вивчення поетичної творчості Євгена Маланюка на уроках української літератури.....	61
3.2. Методичні засади організування уроків позакласного читання за творчістю Євгена Маланюка.....	72
3.3. Особливості проведення позакласних заходів за творчістю Євгена Маланюка.....	82
Висновки до 3-го розділу	90
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94

ВСТУП

Тема мистецтва та митця у суспільстві завжди була однією з центральних в українському письменстві. Письменники вибирали цю тему для своєї творчості, щоб показати митця як людину, яка впливає на формування світогляду людей, є втіленням мудрості, наполегливості, розуму і таланту, наповнює світ прекрасним, крізь роки несе в народ мудрі ідеї, може стати натхненником нації для нових звершень. На жаль, не можна сказати, що коли-небудь митцеві у суспільстві була призначена легка місія та існування для творчості. Репресії, арешти, утиски влади, заборони цензурою, війни – все це ставало на заваді для розкриття письменницького таланту. Та попри всі негаразди, митці ніколи не втрачали віру у прекрасне, продовжували відстоювати власну позицію та гідно несли свої творчі переконання у народ. До слова митця завжди прислухаються, за ним хочуть іти. Тому митцю в суспільстві належить велика відповідальність за свою творчість і загалом за перспективне майбутнє свого народу.

Тема митця в суспільстві притаманна не лише для творчості Є. Маланюка, її розробляли й інші письменники української та зарубіжної літератури. Наприклад, якщо звернутися до зарубіжної літератури, то варто зацентрувати увагу на тому, що доля митця, призначення мистецтва характерна для творчості романтиків. Вони вбачали основне своє завдання в тому, аби вдосконалювати нові ідеї мистецтва. Долю митця в суспільстві змалював німецький письменник-романтик Е. Гофман у своїй відомій новелі «Крихітка Цахес»; Т. Манн у творі «Смерть у Венеції тощо.

В українській літературі перші праці на тему мистецтва почав писати український письменник, критик та літературознавець Іван Франко. В публікаціях «Література, її завдання та найважливіші ціхи» (1878), «Із секретів поетичної творчості» (1898) письменник описав основні засади, положення мистецтва, серед яких: мистецтво – це симбіоз думок і почуттів митця; у літературі повинні поєднуватися загальнолюдські та національні принципи; естетизм та психологізм – невід’ємні складові мистецтва; митці беруть натхнення для творчості із життя та інші. Колеги Є. Маланюка, вісниківці

О. Ольжич, О. Теліга присвятили цій темі ряд публікацій, в яких вдалися до комплексного аналізу світоглядної ідеології митця, зосереджуючи свою увагу саме на письменниках-емігрантах.

Окрім публіцистичних праць, українські письменники не оминали цієї теми і у своїх творах. Найбільш яскраво призначення митця репрезентувала у своїй творчості Леся Українка. Поетеса розробляла цю тему як і в поезіях («Зоря поезії», «На вічну пам'ять листочкові, спаленому приятельською рукою в непевні часи», «Мій шлях», «Слово, чому ти не твердая криця»), так і в драматичних творах («У пущі», «Давня казка», «Оргія», «Орфееве чудо»), в яких поет зображений в служінні трудящим у боротьбі за свободу. Слід згадати і Т. Шевченка («Художник», «Музикант»), М. Коцюбинського («Intermezzo»), О. Кобилянську («Меланхолійний вальс»), В. Стуса («Скажи ім'я своє, поете», «Ти тінь. Ти притінь. Смерк і довгий гуд»), П. Грабовського («Я не співець чудової природи»), котрі зобразили митця у важких умовах існування, але водночас як борців за свої права та людей, які є втіленням розуму й справедливості.

Письменники, які творили в еміграції, також торкалися цієї проблеми у своїй творчості. Серед них і Євген Маланюк – визначний поет, публіцист, критик та есеїст. Провідна постать в українській літературі, котра словом служила своїй Батьківщині до останнього дня і не зрадила своєму вибору. Його творчість припала на другу хвилю еміграції, яка була пов'язана з поразкою національно-визвольних змагань, але він та його колеги (О. Ольжич, О. Теліга, Ю. Липа, Н. Лівицька-Холодна та ін.), незважаючи на складний період для розвитку української культури та творчості, збагачували літературу новими творами та сприяли популяризації української культури за кордоном. Доля Є. Маланюка склалася так, що його душа прагнула бути відданою державотворчій ідеї та формувати в народі національне світобачення. Саме у зв'язку з такою нелегкою долею Є. Маланюк і звернувся до цієї теми, щоб показати і на своєму прикладі, і на прикладі своїх колег, яким присвятив низку публікацій, що митець є квінтесенцією творчості та людиною з державним мисленням. Творчість митця

дозволяє нам дуже точно зрозуміти його світогляд, естетичну концепцію та розуміння ним подій, які відбувалися в той час. Його поетичні рядки – це переживання ліричного героя, пов'язані зі складною долею Батьківщини та зображення не менш важкої долі митця в суспільстві.

У літературно-критичних статтях Є. Маланюк порушує важливі естетико-літературні проблеми, які й для нашого часу залишаються надзвичайно актуальними. Завдяки публіцистиці Є. Маланюка можна зрозуміти, в чому все-таки полягає сутність мистецтва, що впливає на його розвиток і яка його роль у житті кожної особистості. Описуючи кожну з місій, яку повинен нести митець, Є. Маланюк щиро вірив в те, що повсякчас письменник не зраджуватиме своїй Батьківщині, своїм побратимам та насамперед – собі. Літературно-критична діяльність митця дає змогу осягнути його світогляд, естетичну концепцію та розуміння ним подій, які відбувалися в той час.

На жаль, на сьогоднішній день немає комплексного повноцінного аналізу проблеми митця та мистецтва у творчості Є. Маланюка. Найбільш ґрунтовні праці на цю тему представила О. Турган «Феномен мистецтва і творчості в системі естетичних поглядів Євгена Маланюка» [77] та І. Процик «Мистецтво – «Біометр культури» [62]. Загалом побіжно ідейно-естетичні засади мистецтва та роль митця у суспільстві в публіцистиці та поезіях Є. Маланюка були предметом досліджень багатьох літературознавців, а саме: Б. Рубчака, Б. Синевича, Г. Клочека, Г. Сивоконя, Е. Циховської, І. Воронюк, І. Немченко, Л. Куценка, Л. Омельчук, М. Ткачука, Н. Науменко, О. Цепи, Т. Салиги, Т. Яровенко та ін.

Актуальність роботи зумовлена недостатнім вивченням проблеми митця в суспільстві у поетичній та літературно-критичній творчості Євгена Маланюка. При цьому варто враховувати певні відомості з життєпису Євгена Маланюка, що формували культурологічні візії митця та зв'язки з іншими митцями, які впливали на розвиток його ідеології.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що здійснено спробу комплексного аналізу поетичної та літературно-критичної творчості Євгена Маланюка в аспекті важливої проблеми: призначення митця та мистецтва у

суспільстві. Важливим у розкритті цієї проблеми постає також осмислення життєво-творчого шляху письменника водночас з аналізом його художнього доробку.

Мета магістерської роботи полягає у з'ясуванні різноаспектності проблеми покликання митця у суспільстві у творчості Євгена Маланюка.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) проаналізувати шлях Євгена Маланюка від воїна до поета;
2) виявити об'єктивні та суб'єктивні чинники, які вплинули на формування громадянської позиції поета-культуролога;

3) простежити над становленням та розвитком поетичних та історикософічних візій поета в аспекті проблеми митця в суспільстві;

4) виокремити основні проблеми есеїстики Євгена Маланюка у світлі проблеми митця в суспільстві;

5) проаналізувати основні поезії Євгена Маланюка, в яких чітко відображена тема митця в суспільстві;

б) розробити методичні рекомендації щодо теми митця та мистецтва в суспільстві в поетичній та публіцистичній творчості Є. Маланюка.

Об'єкт дослідження – поетична та літературно-критична постать Євгена Маланюка.

Предмет дослідження – проблема митця в суспільстві в творчості Євгена Маланюка.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що її основні результати та висновки можуть слугувати джерелом для подальших досліджень творчості Євгена Маланюка.

Апробація роботи. Окремі положення магістерської роботи були виголошені у доповіді «Проблема митця в суспільстві в поезіях Євгена Маланюка» та «Проблема митця в суспільстві в публіцистиці Євгена Маланюка» на студентських наукових онлайн конференціях, які відбулися в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича 22 квітня 2020 року та 21 квітня 2021 року.

Практичне значення полягає в тому, матеріали наукового дослідження можна використати на уроках української літератури в 11-му класі, а також у позакласній роботі в загальноосвітній школі.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА У ПРОЄКЦІЇ НА ПРОБЛЕМУ МИТЦЯ В СУСПІЛЬСТВІ

1.1. Становлення Євгена Маланюка як письменника.

Євген Маланюк – український письменник, публіцист, культуролог, учасник українських визвольних змагань 20-х рр. ХХ ст., «залізних імператор строф» [35, с. 130], «завжди напружено, бо завжди – проти течій» [35, с. 35]. Геніальними та справжніми талантами можна назвати лиш тих, чиї думки актуальні через століття і чий патріотизм доведений боротьбою за незалежність України. Саме таким був Євген Маланюк, який 1917р. став добровольцем армії УНР, захищав її незалежність, опинився у вимушеній еміграції.

Вирішальними для формування Маланюка як письменника-публіциста були 1918-1923 роки. Життєві перипетії дали змогу поетові познайомитись з В. Тютюнником, який командував армією УНР, з багатьма політиками та просто талановитими людьми, які згодом допоможуть йому визначитись зі своєю ідеологією.

В жовтні 1920 р. армію УНР інтернували до Польщі і поет опинився у таборі інтернованих біля Каліша, де пробув три роки. Група молодих таборових літераторів на чолі з Є. Маланюком засновує літературний місячник «Веселка». Це був досить складний час для праці, проте «Веселці» вдавалось переборювати всі перепони на своєму шляху, стати одним з основних мистецьких центрів, що зміг об'єднати навколо себе українських воїнів, які мали схильність до красного письменства. «Веселківці» намагались зацікавити читачів вітчизняною літературою і популяризувати свою творчість в Європі. Літературознавець Микола Крупач зауважує, що журнал ставив перед собою ряд важливих завдань, а саме «1) об'єднання молодих письменників (особливо молодшої генерації) без різниці напрямків навколо одного органу; 2) допомога для розвитку найбільш яскравих індивідуальностей з-посеред тих, які прилучилися до «Веселки»; 3) вишукування, популяризування й удосконалення національних українських питомостей в сучасному українському мистецтві, а також перенесення й

прищеплення на його ґрунті кращих здобутків світового мистецтва»[16, с. 270-271]. Але все-таки варто зазначити, що основним завданням журналу було висвітлення як глобальних українських проблем, так і таборових, зокрема, підтримка бойового духу інтернованих. Окрім того, що «Веселківці» невтомно працювали, вони ще й вміли продуктивно відпочивати: проводили вечорниці, на яких читали та обговорювали вірші, ставили вистави. Знаковою подією для Є. Маланюка під час перебування у «Веселці» було запрошення від «Таверни поетів» виголосити в «Руському домі» у Варшаві доповідь про українську літературу. Є. Маланюк, на думку присутніх, чудово впорався, зосередившись на творчості П. Тичини, автора «Сонячних кларнетів». І саме під час цієї поїздки Є. Маланюк познайомився з людиною, яка згодом матиме великий вплив на формування його як митця і якому він присвятить цикл своїх поезій, польським поетом Юліаном Тувімом.

Варто відзначити, що саме журнал «Веселка» відіграв мав значний вплив на становлення Є. Маланюка як митця, адже тут він дебютував і як публіцист, і як критик, і як рецензент, майстерно розкривши свій творчий потенціал.

Польський період в житті письменника відіграв дуже важливу роль у його формуванні. Є. Маланюк як український письменник був досить поважною особистістю в Польщі, мешканці якої не могли не помітити його індивідуального стилю з європейським мисленням. Атмосфера міжвоєнної Польщі дала змогу письменникові з'ясувати причини еміграції, продемонструвати наративи своєї творчості, познайомитися з талановитими письменниками. Саме завдяки своїй неординарній особистості Є. Маланюку вдалося познайомитися і чудово проявити себе в колі провідних на той час польських письменників – Ю. Лободовського, К. Вежинського, А. Слонімського, Ю. Тувіма, Я. Івашкевича та інших. Знайомство та співпраця з цими та іншими постатями сприяла накопиченню естетичних знань письменника. Згодом він починає робити все для того, щоб українська література прозвучала на сторінках польських часописів, газет, журналів. Є. Маланюк перекладає твори польських митців українською мовою, просить читати і перекладати свої. І через певний час значна частина

творчості письменника з'являється в журналах «Рідна мова», «Zet», «Kamena», «ABC powyny codzienne» та ін. Окрім демонстрування своєї творчості, Є. Маланюк в польській періодиці знайомить суспільство і з творчістю своїх колег, як-от М. Бажана, М. Рильського та ін., висловлюючи як і повагу до них, так і подаючи влучну критику їхнім творам.

У популяризації особистості та творчості Є. Маланюка в Польщі був зацікавлений письменник, перекладач, публіцист Ю. Лободовський, який неодноразово займався перекладами його творів, присвячував численні публікації в часописах. Важливою для сприйняття постаті Є. Маланюка є стаття Ю. Лободовського «Після смерті Маланюка» [25], з якої ми дізнаємось про нього не лише як митця, а й як звичайну людину, яка має певні вподобання, недоліки, особливі риси характеру. І публіцист не випадково звернув увагу на такі здавалося б дрібниці, адже перед тим як знайомитись з Є. Маланюком як письменником, потрібно збагнути Маланюка як особистість. Позналились митці у Варшаві, де мали змогу часто бачитись у редакції одного з популярних на той час журналів. Ю. Лободовський одразу звернув увагу на вдумливість та тактовність Є. Маланюка, яка водночас не супроводжувалась надлишковою прямоотою, на те, що він завжди відстоював свою думку, намагаючись при цьому не заходити у крайнощі і не влаштовувати конфлікти; іноді його висловлення були дещо гіперболізованими, що особливо стосувалось проблем держави, та як показав досвід, його судження все ж були і є доречними. Та і як митця Ю. Лободовський поважав Є. Маланюка не менше, як особистість. Часто відгукувався про нього у польській періодиці, захоплювався його мужністю та витримкою, яку він демонстрував у своїй творчості. Ю. Лободовському вкрай подобалось те, що Є. Маланюк як у власній поезії, так і публіцистиці, взявся порушувати тему митця у суспільстві, адже в такий спосіб він возвеличував письменників та їхню працю.

Отже, справді, саме в Польщі Є. Маланюк почав розкривати власний творчий потенціал вже як публіцист. Літературознавець Л. Куценко зазначає: «Навернення Є. Маланюка до публіцистики, з одного боку, було продиктовано

гострою потребою не просто висловити виношене й осмислене в таборах, а й словом вплинути на ситуацію» [20]. Спочатку це були праці, які безпосередньо стосувались національних проблем. Автор розмірковував над питанням державності, висвітлював у публікаціях власні роздуми стосовно певних подій в країні, мав на меті відшукати основні причини духовного занепаду українського народу. В статтях «Трагічний гетьман», «В темряві феодалізму», «Про роль еміграції» та інших публіцист проявив себе насамперед як патріот та особистість з державним мисленням, яка вміє знайти та проаналізувати визначальні проблеми людства в історичному контексті. Та згодом до національних проблем у публіцистиці письменника додалися й проблеми мистецтва. Перебуваючи в складних умовах еміграції, Є. Маланюк і почав замислюватись над призначенням митця в суспільстві і написав першу працю на цю тему «Думки про мистецтво» [30]. Вже частіше виступав на певних зібраннях чи літературних вечорах з рефератами, які стосувалися саме цієї проблеми.

Саме тут, у Каліші, Є. Маланюк зрозумів, що за такої серйозної національної трагедії, яка склалася, варто здобувати свободу Україні не лише холодною зброєю, а й зброєю слова, культури та мистецтва. Література, на переконання письменника, повинна формувати в читача національну свідомість і глибокий патріотизм, але при цьому варто не забувати про мистецьку самобутність.

Еміграція для Є. Маланюка означала наслідок поразки, тому він дуже прагнув визначити її причини і дійшов висновку, що ця поразка пов'язана з небажанням народу виборювати для себе волю та незалежність. Тому дав собі обіцянку, що попри всі труднощі зможе гідно боротися за честь своєї батьківщини, доведе вчинками, що можна і варто відстоювати права народу і звичайно, на прикладі своєї творчості покаже, як повинен справжній митець боротися за перспективне майбутнє для своєї нації.

Безперечно, концепція Є. Маланюка стосовно проблеми митця в суспільстві є однією з найбільш узагальнених та конкретних в історії української есеїстики. Але в цьому аспекті слід згадати і візії на мистецтво колег

Маланюка – вісниківців, адже безумовно, що їхня літературна діяльність мала вплив на нього самого. Цілком можливо, що під впливом праць інших митців на цю тему Маланюк формував і свої погляди та ідеологію.

Трактування мистецтва, літератури, митця в суспільстві хвилювало також О. Ольжича, який у своїх найвідоміших працях щодо зазначеної проблеми («Українська культура», «Голод і сучасна українська література», «Сучасна українська поезія» та ін.) продемонстрував своє бачення цієї проблеми на прикладі життя та творчості письменників-емігрантів. Поет вважав, що їхня роль у тому, щоб правильно сформувані націоналістичну концепцію мистецтва і виокремлює для митців певне поле завдань: «збудити і сформувані цю творчу волю» [56, с. 228], «підносити саме цю збірну волю та патос культурного покликання націоналізму» [56, с. 228], «поставлення націоналістичної теорії мистецтва», «організація його масового споживання» [56, с. 228].

О. Теліга в есеїстичній праці «Прапори духа» демонструє свої візії на мистецтво та розкриває його найголовніші засади, зазначаючи, що «завданням нашого мистецтва є віднайдення не розплесканої пересічності, а правдивих глибин і висот української духовости і створення для них стрункої й незнищимої форми, яка б не нагадувала будинку, що може кожної хвилини завалитися» [73, с. 118]. Письменниця прагне того, аби у всіх митців основною метою була пошук цінностей мистецтва, котрі б змогли привести націю до повної гармонії і виховати інтелектуальних, вольових особистостей нації України.

Загалом слід зазначити, що вісниківці дивились на мистецтво в одному напрямку і прагнули піднести його на абсолютно новий, високий рівень. Їхня творчість засвідчила, що вони впорались зі своїм завданням і репрезентували себе як талановитих митців.

У цьому аспекті слід згадати і постать Миколи Хвильового – українського письменника та публіциста, який розпочав та очолив літературну дискусію 1925-1928 років. Памфлети публіциста «Думки проти течії», «Камо грядеши», «Про «сатану в бочці...» ілюструють погляди автора на мистецтво та фактори його розвитку.

Є. Маланюк не оминув у власній публіцистиці постать М. Хвильового, присвятивши його творчості статтю «Репліка», «Хвильовий – письменник» та певні записи у своєму «Нотатнику». В житті митців було чимало спільного: обидва колишні воїни, які боролися за незалежність та свободу держави; прагнули змін мало не в усіх сферах державного життя та активно йшли до цього; приблизно в один той самий час присвятили себе творчості, яка збагатила українське письменство новими, свіжими позиціями щодо долі мистецтва. І спираючись на їхні візії стосовно проблем творчості, можна дійти висновку, що і тут письменники перебувають у творчій синхронії. І Є. Маланюк, і М. Хвильовий мали одну важливу мету – возвеличувати силу мистецтва, яке сприяло формуванню в людей державної свідомості та чітких національних позицій. Серед схожих візій на мистецтво також можна виокремити такі: 1) обидва письменники засуджували зневажливе ставлення до мистецтва (М. Хвильовий називав це «профанацією», Є. Маланюк – «блюзнірством»); 2) митець, на їхню думку, може бути простою людиною, не з прошарку інтелігенції, але обов'язково повинен бути надзвичайно здібним та навіть геніальним; 3) одна із найхарактерніших ознак мистецтва – вплив на розум людини; 4) графомани – це не митці; 5) обидва письменники виступали проти проявів «малоросійства» у мистецтві; 6) мистецтво насамперед має бути глибоко національним.

Та все ж у певних моментах погляди митців були розбіжними. 1927 року Є. Маланюк написав публіцистичну статтю «Репліка», в якій дав власну оцінку на роман М. Хвильового «Вальдшнепи». Публіцист категорично не погоджується з думками памфлетиста стосовно Т. Шевченка. М. Хвильовий писав: «...саме Шевченко кастрував нашу інтелігенцію. <...> Саме цей іконописний «батько Тарас» і затримав культурний розвиток нашої нації і не дав їй своєчасно оформитись у державну одиницю» [79]. Хоч і Маланюк заперечує таку позицію, бо сам вважає, що творчість Кобзаря – це панацея від національних негараздів, однак це радше не засудження Хвильового, а спроба зрозуміти. Він переконаний, що автор роману «Вальдшнепи» написав такі речі у зв'язку з відчаєм та безнадією, а постать Т. Шевченка використав задля певного

стилістичного прийому.

Варто згадати і Празьку школу, активним учасником якої був Є. Маланюк. Письменники-емігранти проголошували національні ідеї, захищали людські права як в громадському житті, так і в творчості. Поразка національної революції 1917 р. була для них катастрофою, але ніхто з письменників не дозволив собі впадати у відчай та опускати руки. Та і війна для них, особливо для Є. Маланюка не асоціювалась зі смертю, хаосом, а з возвеличенням національно-визвольної боротьби, яка формує патріотичний дух та національний характер. У таких умовах формувалась історіософська лірика Євгена Маланюка, позначена мудрістю та войовничим націоналізмом.

Щоб точно зрозуміти ідеологічну концепцію творчості Є. Маланюка, проникнутись мотивами його поезій та есеїв, потрібно не забувати і про той вплив, який мав на нього Дмитро Донцов зі своєю ідеологією. О. Баган зазначає: «уся есеїстика Є. Маланюка постала із статей і трактатів Д. Донцова: їх єднав світогляд, внутрішнє відчуття енергетики й містичної долі українського степу, імпульсивний струмінь думання і глибинний націоналізм» [2, с. 307]. Хоча І. Дзюба зазначає, що «не варто надто ідеологічно конкретизувати й «заполітизовувати» Євгена Маланюка. Навіть за всієї близькості до Донцова він був набагато ширший і зберігав суверенність поетичного бачення світу. Часом і націоналістичні догми розчинялися в глибокій органіці душевного життя поета» [7, с. 609].

Справді на учасників «празької школи» значний вплив мав Д. Донцов – ідеолог українського націоналізму, який дав змогу їм друкувати на сторінках журналу «Літературно – науковий вісник». Завдяки Д. Донцову Є. Маланюк починає розуміти міркування О. Шпенглера та Ф. Ніцше. Д. Донцов вважав, що справа кожного письменника – вміти виховати свій народ, свою націю. В свою чергу Є. Маланюк був проти такого призначення поета, через що і виникла певна полеміка з ідеологом. У цій полеміці Маланюк обстоював думки гуртка таборових, котрі змінили перо на зброю. Поет твердить, що саме українські письменники-воїни не тільки відчували, а й переконались, що в боротьбі за

незалежність нації не вистачає справжньої зброї. Таким чином, коли вони опинились у таборі інтернованих, одразу взяли за духовну зброю під назвою «національне мистецтво». Адже у поневоленій нації і поети носять на собі тягар невольництва. Саме такі погляди поета були вирішальними для естетичної та ідеологічної концепції «Празької школи».

Оскільки Є. Маланюк у своїх дослідженнях неодноразово згадує Л. Білецького та О. Потебню, які, на його думку доклали багато зусиль до неймовірного розвитку теорії поезії, можна зробити висновок, що вони також мали потужний вплив на осмислення творчості Є. Маланюком. На нашу думку, публіцистичні праці Івана Франка також відіграли не менш важливу роль у становленні Маланюка-есеїста. Лише чого варті його статті «Із секретів поетичної творчості» та «Література, її завдання і найважливіші ціхи», в яких автор акцентував на поєднанні в літературі загальнолюдського та національного, що було дуже близьким для Є. Маланюка.

Очевидно, що саме під впливом І. Франка Є. Маланюк намагався детально розкрити проблему «секретів поетичної творчості» [9]. «Те, що робить поетичний твір живим і неповторним. Те, що в спільнім ритмі дихання чудодійно сполучує його з природою, з музикою всесвіту, з Творцем всесвіту» [36, с. 110], — найважливіше в поетичній творчості, на переконання Є. Маланюка.

Дуже цінними для розуміння мистецьких поглядів поета є згадки Ю. Шереха: «Із нами Маланюк був поетом, людиною високої культури, вдома не тільки в українському письменстві, а й у російському та польському, а трохи й західноєвропейському, яку єднало з Чижевським не тільки походження з тих самих околиць північної Херсонщини, а ще й людиною, яка могла бути сальоновим левом і автором точених есеїв, людиною, яка приречла себе на творення для тієї переважно сірої маси, котра аж ніяк не могла розуміти його і від якої він раз і назавжди відгородився тим, що ніколи не звертався ні до кого, навіть до Самчука, на «ти». Він не любив оповідати про конкретні обставини свого дитинства й родини. Але родовим аристократом він не був, аристократа з себе він виробляв і почасти виробив» [82, с.407-408].

Отже, поет намагався робити все для відродження України, щиро хотів прислужитися українському народові. Що б не сталося, Є. Маланюк завжди намагався бути чесним і з собою, і з людьми, які його оточують. Митцеві довелося пожертвувати всім: і Батьківщиною, і родиною, і особистим щастям, щоб бути справжнім поетом-воїном. «У «Щоденнику» Євгена Маланюка знаходимо досить цікаву фразу: «В мистецтві, як правило, існує трагічна рівновага поміж життям і творчістю: за справжній твір мистецтва митець мусить заплатити еквівалентом свого життя» [78]. І саме ці слова дуже органічно поєднуються з життєвим шляхом письменника.

1.2. «Стилет чи стилос?» : особливості поезотворчості.

Перша і одна з найвідоміших збірок поета – «Стилет і стилос» (1925), в якій автор показав себе як людина з державним мисленням, обмірковує причини втрати Україною незалежності. Саме в цій збірці поет роздумує над призначенням митця, його покликанням. Стилет уособлює символ боротьби, а стилос – простір мистецтва та краси. Назва збірки є дуже символічною для самого поета, адже ще вчора він вояк УНР, а сьогодні вже відклав зброю і бере в руки перо. В збірці зображено, як ліричний герой вагається у виборі між стилетом та стилосом, але все-таки обирає стилос в уособленні стилета, тобто слово має бути зброєю, надихати, мотивувати людей на нові досягнення. Автор хотів, щоб його слово було зброєю в умовах виборювання незалежності. Тут і є доречний символ терезів, яким автор послуговується для передачі роздвоєності, відсутності конкретного рішення, і саме ці терези підштовхують до подолання неоднозначного вибору. Як зауважив Богдан Рубчак «У творчості Маланюка стилет і стилос у вічних зустрічах. Часом поетові ніби хочеться поринути у те плесо, де мрія відображає сама себе, але свідомість обов'язку та відповідальності (чи точніше – свідомість як така) йому на це не дозволяє. І так Маланюк залишається поетом кристалічної свідомості. Він відмовляється від тих сфер, які так часто заманюють інших поетів-романтиків і їх наслідників – символістів, що до них Маланюк, безумовно належав» [63, с. 38].

Збірка засвідчила те, що, незважаючи на складні умови для розвитку своєї творчості, автор ніколи не падав духом і не переживав творчих криз. Поезія завжди для нього була на першому місці, бо саме через слово він міг передати свою любов до України і водночас злість на слабку частину нації, яка не хотіла відстоювати свою свободу. В поезії митець знаходив розраду і був щасливий від того, що мав з ким поділитися своїми роздумами, чому він став саме поетом.

Окрім того, що Маланюк показав себе в цій збірці як поводитир української нації, він ще й виступає тут як витончений лірик, який вміє співпереживати, уособлює почуття ніжності та любові. Його постать поета-вождя гармонійно поєднується з образом чуйного поета-філософа.

Ігор Качуровський зауважує: «...саме у 20 – 30-х роках його лірика була ідеологічно співзвучна настроям того героїчного західньоукраїнського покоління, що згодом полягло у бою під Бродами, у сутичках із чекістськими загонами по лісах Волині й Карпат або ж загинуло в снігах Колими. Натомість у повоєнні роки для більшості підрадянської інтелігенції Маланюк лишався світоглядом чужим. Але його авторитет був уже непохитний, і є підстави твердити, що деякі поети плекали своєрідний культ Маланюка» [10, с. 355].

Відгуки на збірку характеризувались неоднозначністю. Одні вважали, що творам не вистачає більше емоцій, наснаги, інші ж навпаки засвідчували, що автор саме в цій збірці розкрив свій творчий потенціал, як поет з широкою палітрою думок та емоцій. Та попри те, книга залишається актуальною й донині, адже в ній автор зміг продовжити традиції геніїв українського письменства – І. Франка, Т. Шевченка, Лесі Українки, яких також хвилювала тема митця в суспільстві.

На нашу думку, перед тим як досліджувати та аналізувати проблему митця в суспільстві в поезіях Є. Маланюка, варто звернутися до його поезії «Біографія», в якій автор постає перед нами як митець, який вийшов із «глухого степу» [35, с. 35], із «зітхань страждальної землі» [35, с. 35], зумів подолати всі труднощі на життєвому шляху та своєю творчістю пробудити серця поневоленої нації.

За структурою поезія налічує три самостійні частини, які є доповненням

одна одної по змісту та смислового навантаженню. Основний мотив твору – біографічний, про що власне свідчить сама назва поезії.

Триптих розпочинається з міркувань автора, якому складно знайти своє місце в житті, адже завжди іде «проти течій» [35, с. 35], робить те, що не завжди для всіх прийнятне та зрозуміле. Важливу роль тут відіграє усвідомлення ліричним героєм того, що ось це своє місце досить складно знайти, адже доля в нього «без шляху, без батька, без предтечі» [35, с. 35], тому залишається сподіватись лише на власні сили та працелюбність. І він справді хоче віддати всі свої сили тільки би «Все чути. Всім палать. Єдиним болем бути» [35, с. 35]. Автор в першій частині триптиху уособлює поривання до кращого майбутнього через усі перепони.

Поезія засвідчує, що головне покликання кожного митця – зберегти могутній образ своєї Батьківщини та народу через творчу думку, «Так конструюю вічний образ / На сірім цоколі часу» [35, с. 35]. З біографії поета ми знаємо, наскільки сильно він був споріднений з рідним краєм і розумів його нелегку долю, але через складні обставини змушений був стати емігрантом. І як ніхто інший відчув на собі цю тяжку ношу поета-вигнанця: «Мушу випити келих до краю —Полиновий мед самоти..» [35, с. 36]. Автор боїться, що час мине, а він так і не встигне виконати свої основні завдання: «І все боюсь: скінчиться термін, / А я не скінчу завдання» [35, с. 36]. І цим самим натякає, що митець не повинен втрачати жодної хвилини свого дорогоцінного часу, а віддавати всі свої сили на те, щоб досягти визначеної мети в житті.

«Я – кривавих шляхів апостол» [35, с. 36], – говорить про себе Є. Маланюк. Справді, життя поета не характеризувалось надмірною вдачею, проте він упродовж усього життя мав мету – своєю творчістю донести до народу власні повеління, як це робить справжній апостол у релігійній термінології.

Така доля складна не лише тим, що потрібно було переживати це почуття самотності далеко від рідної домівки, поет ще й зазнав непорозуміння з боку співвітчизників, які вбачали певні протиріччя в його світогляді.

Автор показав на прикладі цієї поезії, що митцеві по життю потрібно іти

туди, куди бажає душа, а не туди, куди доводиться. Багато хто не може плисти проти течії, а Маланюк зміг.

Програмовою поезією Є. Маланюка, яка демонструє його погляди на призначення митця в суспільстві вважаємо «L`art Poetique». Автор розпочинає поезію з твердження, що закінчився час «кустарів», які панують у поетичній творчості. Український поет та критик Володимир Погорецький зазначає: «Так Маланюк кидає виклик усьому, що йде від Росії, як також і всьому м'якому і слабкому в українській психіці» [59].

У наступній строфі Є. Маланюк пише про те, що оволодіти «шалом біснуватим» [35, с. 72] може допомогти «Єдино Конструктивний Чин» [35, с. 72]. Поняття «чину» автор використовує не вперше, воно притаманне для його публіцистичної творчості. Під ним розуміємо палку жагу, нестримну тягу до творчості. Поет повинен мати в собі ознаки мистецького чину, тобто літературна творчість має бути створена зі світлою енергією, пристрасстю, бути наповненою бажанням жити та творити. Адже без цього творчого вогника твір не може існувати. «Буде – бездушна й бездиханна мертвеччина, шматок неорганізованої духом і, значить, неорганізованої формою хаотичної матерії» [33, с. 164]. Тому за допомогою цього чину митець і зможе опанувати станом шалу – сильного творчого почуття.

У цьому вірші автор показав митців як людей, які повинні не просто вміло створювати поезії, пишучи на буденні теми, а ще й уміти формувати за допомогою поетичного талановитого слова свідоме та розумне покоління, бути рушійною силою, яка буде готова влаштувати бунт заради кращого майбутнього для своєї держави: «То ж – не поет, хто лиш невпинно / Дзюркоче про добро і зло. / Поет – мотор! Поет – турбіна! / Поет – механік людських мас, / Динамомайстер, будівничий. / Повстань майбутнього сурмач, / Що конструює День над Ніччю» [35, с. 72]. Позначення «мотор» і «турбіна» стосовно митців можна трактувати по-різному. Нам відомо, що мотор – це «машина, що перетворює різні види енергії на механічну» [1], тобто розуміємо, що митець міг мати на увазі, що поети всю свою творчу енергію та насагу мусять

спрямовувати в русло написання творів. З іншого ж боку, можемо це трактувати так: митці – це справжні двигуни і рушії прогресу, які невтомною працею повинні сприяти розвиткові культури та мистецтва.

Творчість поетів для суспільства має асоціюватись з шляхом у незвідані світи, адже на переконання автора, митець «Поемою буде міст / Туди – у недосяжну вічність» [35, с. 72]. Тобто бачимо, що Маланюк наділяє поетів такою могутньою, навіть чарівною силою, що тільки у них є змога показати людству щось надзвичайно красиве, безмежне. Автор вживає на позначення ролі поетів словосполучення «неустанний хімік слів» [35, с. 72], адже їм під силу постійно і невтомно створювати за допомогою слів елементи краси і таланту.

Завершується вірш рядками які показують поета як особистість працювиту і наполегливу, що з впевненістю створює поетичні твори, наділені нездоланною силою: «Сталево пружиться рука / І впевнено, з опори рими, / Осі вірш, як стріл неборимий – / Зростає аркою рядка» [35, с. 72].

У поезії «Напис на книзі віршів» автор роздумує про призначення поета та цінність поезії для суспільства та кожної людини зокрема. У центрі поетичних візій Є. Маланюка митець як людина, яка готова боротися за свободу та долю народу, формувати в кожній особистості національну свідомість. Поезія розпочинається з рядків, з яких ми можемо зрозуміти, як сам автор бачив себе в стихії літератури, яку роль він виконував: «Напружений, незломно-гордий, / Залізних імператор строф, — / Веду ці вірші, як когорти, / В обличчя творчих катастроф» [35, с. 130]. Поет дає читачеві зрозуміти, що в мистецтві завжди поєднувалася інтелектуальність та могутня воля, адже епоха саме цього й вимагала від творчості, від слова. І це поєднувало героїчне минуле народу з витривалою сучасністю. Є. Маланюк акцентує нашу увагу на тому, що справжній митець повинен дуже тонко відчувати час та всі зміни, які в ньому відбуваються, бачити перед собою чітку мету майбутнього, аби знати, що ти в силах вести за собою наступне покоління: «Ось — блиском — булаву гранчасту, / Скервую лише вперед: / Це ще не лет, але вже наступ» [35, с. 130]. Поет вірить, що його нащадки, співвітчизники обов'язково приймуть його ідеї та будуть їх

популяризувати, нести в народ: «І ти, нащадче мій, збагнеш, / Як крізь тисячолітній порох / Розгорнеться простір без меж» [35, с. 130].

Вводить у поезію автор й історичні події: «Позаду – збурений Батурин» [35, с. 130], апелюючи до Батуринської трагедії. В цьому контексті можемо побачити, що поет показує своїм нащадкам, а особливо майбутнім митцям – як важливо відображати історичну минувшину у своїй творчості, зберігати та нести у майбуття ідеї боротьби за вільну націю.

Найважливіше прагнення поета – розуміння людей, чому ж все-таки стилосом був його стилет і стилетом бував стилос. Знову автор повертається до вічних образів зброї та пера, мистецтва та сили, щоб нагадати людству, що митець завжди має обирати за мету свого життя та творчості – жертовно служити красі, правді та мистецтву.

Зазначимо, що саме в цій поезії художні засоби дуже чітко підкреслюють основну думку твору. Літературознавець Іван Немченко підкреслює: «історична (тисячолітній порох, імператор, Батурин) та військова атрибутика (когорти, булава, наступ) своєрідно перемежуються у вірші з літературознавчими поняттями (строфи, стопи, ямб, утопії, дифіраμβ). Вдало дібрані епітети («важкі та мускулясті стопи», «громовий дифіраμβ»), інверсії («залізних імператор строф», «пруживий одбивають ямб»), порівняння («вірші, як когорти») створюють ілюзію воєнного маршу, переможної і невпинної ходи» [55, с. 6].

Вірш «Невичерпальність» можна назвати своєрідним маніфестом, який прославляє генія поетичного слова, вічність та актуальність його творчості. «Тяжким хрестом лежать шляхи» [35, с. 153]. Такими рядками автор починає свою поезію. І читач одразу має змогу відчутися увесь внутрішній біль Є. Маланюка, його переживання, творчі муки та радощі, яких він зазнавав упродовж усього життя.

Поет захоплюється невтомною працею своїх колег, які, незважаючи на складні обставини, пригнічення з боку влади, продовжують знаходити в собі сили для злету і хочуть надихати своєю творчістю всіх українців бути непереможними: «Невичерпаний дух який! / Яка непереможна сила!» [35, с. 153].

Це захоплення ми бачимо у ставленні не тільки до талановитих митців, а й до всієї української нації, яка хоч і гноблена впродовж століть, але незламна.

Автор не говорить цього прямо, але завдяки рядкам «Гноблять, калічать, труять рід» [35, с. 153] можна зрозуміти, що поет звертається до влади ворога, яка століттями намагалася знищити українську культуру та її сподвижників. Помітно, що віршовані рядки автора сповнені образою та гнітючим болем, але водночас Є. Маланюк пишається тим, що справжній талант, попри плюндрування культури в Україні, залишається безсмертним: «І ось – Стефаник і Куліш, / Ось – Коцюбинський, Леся – квіти / Степів страждальної землі, / Народу самостійні діти!» [44, с. 153]. Маланюк гордий за своїх співвітчизників, які символізують зміни на краще і є втіленням могутньої української слави. Автор переконаний, що поки в країні народжуються такі величні постаті, як Куліш, Стефаник, Українка та інші, вона не зможе занепасти. Підтвердженням цього є незмінна роль Тараса Шевченка, якого автор згадує в поезії «І даром божеським гряде / Нам Прометеїв дух Тараса» [35, с. 153].

Використовуючи гіперболу, автор надає поезії піднесеного стилю («тяжким хрестом лежать шляхи», «розп'яття», «рамено», «вулкан націй» [35, с. 153])

1.3. Екзистенційні діалоги митців у віршах-посвятах.

Поет в різних періодах свого життя звертався до творчості інших письменників, особливо тих, які, на його думку залишили помітний слід в історії української літератури. З цього огляду багатьом талановитим митцям присвячений чималий корпус його віршів, а також низка літературно-критичних статей. Є. Маланюк був переконаний, що саме поети, щиро віддані своїй справі, можуть вести народ вперед та зміцнити державу і націю. Серед поезій, в якій провідним мотивом виступає особа митця в суспільстві, є вірш «Пам'яті Т. Осьмачки».

Тодось Осьмачка – український письменник, поет та перекладач. Людина, яка завжди брала активну участь у відродженні української нації, боролася за

волю і своєю творчістю змушувала народ не здаватися і вірити в свою перемогу. Незважаючи на численні переслідування, ув'язнення в ізоляторах, поет продовжував писати, нести своє слово в народ і не дарма Маланюк вводить у поезію епітет «попіл вогнепальний» [35, с. 542], який свідчить про те, що Т. Осьмачкові не страшні жодні перепони на шляху і він завжди своїм могутнім, вогненным словом зможе запалати людей до боротьби та праці.

Поезію можна назвати своєрідним некрологом, адже Маланюк написав вірш одразу після смерті Т. Осьмачки. Його смерть Є. Маланюк переніс дуже болісно, що очевидно, адже Т. Осьмачка був дуже близьким по духу Маланюку, в них були схожі погляди на роль мистецтва в житті людини, на історичну долю народу.

Автор наче кричить в поезії «Не хочу — ні! — цих похорон» [35, с. 542], він не може усвідомити, що такої геніальної людини більше немає в живих. Але ця втрата важка не лише для нього, а й для всього українського народу, національні погляди якого відстоював Т. Осьмачка. Тому не випадково Маланюк називає його «символом» епохи, символом, який у важкі часи для України показав себе справжнім патріотом та письменником, який готовий боротися за свободу українського слова. Маланюк переконаний, що нащадки не мають права забути таку видатну людину, а повинні нести його погляди та ідеї в майбутнє.

Не дарма Є. Маланюк вводить в свою поезію образ ворона, адже, як відомо, Т. Осьмачка похований на чужині, і саме цей ворон як символ горя може затужити за поетом в українських місцях «Хай тільки ворон тричі десь прокряче» [35, с. 542]. Через символи Дніпра, дуба автор показує, возвеличує тісний зв'язок творчості і всього українського народу, захоплюється не лише Т. Осьмачкою, а й всіма поетами, які у свої твори вкладали душу і нестримне бажання перемагати і не підкорятися волі ворогів.

Як зазначає Микола Ткачук, Є. Маланюк «розширює жанрові ознаки традиційної епітафії, оскільки розповідає не про виховання героя й шлях його до подвигу, а про життя-подвиг поета і про те, що митець залишив правнукам могутній «вогнепальний» дух. Маланюк вірить у духовне безсмертя Осьмачки,

нащадки якого по-справжньому увінчають його пам'ять» [75, с. 79].

Спираючись на літературні дослідження Маланюка, можна дійти висновку, що справжня, потужна українська література мала лише двох основоположників, які зуміли внести нові фарби в розвиток сучасної творчості – Куліша та Шевченка. Тож він, захоплюючись творчістю П. Куліша та Т. Шевченка, не міг пройти повз їхньої творчості.

В збірці «Земля та залізо» сонет «Куліш» автор розмістив одразу за сонетом «Шевченко» і це творить певний диптих.

В своїх літературних дослідженнях Маланюк не побоявся назвати Шевченка «духовим Мойсеєм нашої нації» [38, с. 115], що очевидно, адже саме могутнє слово великого Кобзаря мало великий вплив на формування української нації та її відродження. У «Книзі спостережень» Є. Маланюк висловив свої обурення з приводу того, що «образ Шевченка сплотився і завмер народницькою іконою» [28, с. 142], поставши «у відповідній канонічній уніформі, себто в шапці і кожусі, що сталися зловісним символом на довгі десятиліття» [28, с. 142].

У сонеті «Шевченко», який продовжує погляди поета на творчість Кобзаря, Маланюк дуже високо оцінює творчість митця і вважає, що навіть такі слова як «поет», «трибун» не здатні передати таку важливу роль цієї геніальної постаті в українському письменстві та культурі загалом. Він ніби і не проти таких визначень в бік Шевченка, але переконаний, що вони не можуть сповна виразити значення письменника в долі українського народу: «Не поет – бо це ж до болю мало, / Не трибун – бо це лиш рупор мас» [35, с. 151].

Є. Маланюк стверджує, що Шевченко «бунт буйних майбутніх рас» [35, с. 151], «Полум'я, на котрім тьма розтала» [35, с. 151]. В наступному катрені автор згадує сотника Гонту з його «дітовбивством», що може свідчити про захоплення Шевченком як людиною, яка здатна на самопожертву заради народної справи (хоча, відомо, Гонта насправді не вбивав своїх дітей). І образ свяченого ножа постає як символ постійної боротьби Шевченка за свободу, за вільну думку.

Наприкінці сонета Є. Маланюк підводить підсумки щодо морального

напрямку життя й творчості Т. Шевченка як людини високої гуманістичної спрямованості, митця, який був готовий віддати все за вільну людину: «А ось поруч — усміх, ласка, мати / І садок вишневий коло хати» [35, с. 151].

Для Є. Маланюка постать П. Куліша вважалась досить трагічною в історії української культури, на шлях якої випала складна боротьба. Митець захоплювався ним як людиною, яка попри складні умови розвитку своєї творчості мала на меті довести українській нації, що державність є, була і буде. Маланюкові до вподоби глибина та тонка чуйність думок П. Куліша. І митець неодноразово у своїх літературних дослідженнях згадував про те, що Куліш, як людина мудра, одним із головних своїх завдань вважав підняти культуру українського народу до західноєвропейського рівня. Тому не дивно, що низка публікацій та поезій присвячено цій талановитій постаті.

У сонеті «Куліш» Є. Маланюк намагався зазирнути до творчої душі автора неймовірних послань «До Шекспіра». Письменник захоплюється працелюбністю П. Куліша, підносить його бажання відкрити правнукам очі на цей світ. Незважаючи на те, що П. Куліш розумів, що його могутня робота може піти «В неславу й забуття» [35, с. 152], все одно невтомно працював: «Довго Шекспіра перекладав сьогодні» [35, с. 152].

Є. Маланюк у творчості П. Куліша бачить «залізний стиль нових універсалів» [35, с. 152], що свідчить про національну боротьбу українського народу вже в майбутньому часі, у який заглядав поет.

Не оминув Євген Маланюк і творчість М. Рильського та П. Тичини, яким присвятив вірш «Сучасники». Ця поезія вкотре засвідчує, що Є. Маланюк завжди був зацікавлений літературними подіями на материковій Україні та глибоко шанував творчість тих, хто вмів правильно відгукнутися на ці події та надавати мистецтву важливої ролі. Попри те, що Маланюк в цей час проживає в Америці, його душа завжди присутня в Україні і поет прагне повернутися на рідну землю.

Композиційно твір складається з двох частин: перша присвячена Максимові Рильському, автору «Синьої далечіні», а друга – Павлові Тичині, авторові знаменитих «Сонячних кларнетів».

Автор звертається до Рильського як до «далекого брата» [35, с. 46], що свідчить про глибоку повагу як до письменника та просто людини. Як вважає Віра Просалова, М. Рильський для Є. Маланюка був певним «...зразком служіння красі, яку він ставить понад усе, незважаючи на несприятливі обставини» [61].

Маланюк дуже цінує творчість Рильського за високу культуру і благородність поезій, в яких він постає «алхіміком мудрих слів» [35, с. 46], але все одно повинен приховувати свій біль, тягар «в коштовних ямбах» [35, с. 46]. Чому саме «алхімік»? Цьому може бути таке пояснення, що алхіміки – це люди, які шукають дорогоцінні камені, які начебто вирішують усі проблеми. Так і М. Рильський своєю творчістю шукав способи вирішити проблеми людства, служити їм та красі.

Наступне звертання до М. Рильського ми бачимо у вигляді «краси веселий кондотьере» [35, с. 46]. Кондотьєр – це керівник військових загонів. Є. Маланюк мав на увазі те, що автор збірки «Синя далечінь» завжди прагнув чогось досконалого, ідеального і був своєрідним поводитирем у мистецтві. Тут же автор називає М. Рильського «елліном», а як відомо, еллінами звалися стародавні греки, які досягли чималих успіхів у мистецтві. Саме за всі творчі здобутки М. Рильського, його плекання мистецтва, Є. Маланюк і називає його елліном.

Є. Маланюк звертає нашу увагу на тому, що М. Рильський «несе свій хрест» [35, с. 46]. Очевидно, що під словом «хрест» ми розуміємо всі страждання, які довелось пережити письменнику, але попри всі муки та перепони йому вдалося своїм могутнім словом достукатися до людей. З цього приводу Віра Просалова зауважує: «Поет, покликаний Музою, несе свій хрест, у муках творчості спочатку відкриває світ для себе, а потім себе світові, віднаходячи вищі істини. Не писати поет не може: це його хрест, його радість і мука, призначення і покликання, постійна напруга зусиль і самоспалення. Він вічний бранець Музи і її ревний прихильник» [61].

Складно не помітити, що автор у своїй поезії щедрий на алюзії, порівняння. Згадуючи талановитого художника Гогена, Є. Маланюк приводить нас до думки,

що Рильський теж не менш геніальний митець: він прийшов в цей світ з певною місією, метою: «Ви – еллін, схимник і Гоген» [35, с. 46].

Про складні умови для творчості, розвитку своїх здібностей Маланюк говорить так: «Серед похмуро-рідних прерій» [35, с. 46], а потім ще й додає, що «Навколо – хащі й печеніги» [35, с. 46]. В цьому контексті знову можна побачити як Є. Маланюк захоплюється М. Рильським як поетом, який пройшов випробування, змушений був піти у внутрішню еміграцію, але попри все залишився поетом високої проби.

Друга частина поезії присвячена возвеличенню автора «Сонячних кларнетів», якого Є. Маланюк прирівнює до «сурми архангела» [35, с. 46], який відновив українську націю. Перші строфи поезії – це явне захоплення не просто поетом, а патріотом, поводитирем, філософом, який прийшов на цей світ «з хвиль золото-синіх космічних вібрацій» [35, с. 47], серце якого було сповнене жагою до праці. Павло Тичина в інтерпретації Є. Маланюка – це ознака вільного та незалежного життя рідної країни та осуду втручань більшовицького режиму у всі сфери життя, культурного зокрема: «Жорстоко-ярим залізом ти пік одоробло північне / Й клекотіла душа твоя в гнівнім, смертельнім огні» [35, с. 47].

Та раптом поезія набуває зовсім іншого характеру, контрастного попередній частині. Є. Маланюк показує, як сталінський режим знищив усі сподівання П. Тичини: «Раптом... брязнуло враз! / і ридально навек розірвалось...» [35, с. 47]. І тут поет вже не захоплюється талантом Тичини, а зітхає з того приводу, що автора «Сонячних кларнетів» влада зламала, бо його творчість – оспівування радянської влади: «від кларнета твого – пофарбована дудка зосталась ...в окривавлений Жовтень – ясна обернулась Весна» [35, с. 47]. «Щойно відроджену й загублену батьківщину поет бачить як «божевільну Офелію – знов половецьких степів», а її геніального оспівувача – в ролі блазня з «пофарбованою дудкою» в руках» [55, с. 10], – І. Немченко.

Зосереджуючись на проблемі митця в суспільстві в поезії «Сучасники», автор показав, як справжній талант може згаснути під впливом комуністичних утисків та репресій. Тому і Є. Маланюк вбачав місію поета в тому, щоб не

піддаватись навіть складним політичним та державним умовам, які можуть призвести до негативних змін у різних сферах життя, зокрема і культурній.

Аналізуючи поезію «Ars Poetica», слід згадати поетичний трактат Ніколя Буало «Мистецтво поетичне» (1674), який є найвідомішою пам'яткою естетичної концепції. Безсумнівно можна вважати, що під час написання цієї поезії, Є. Маланюк надихнувся трактатом Н. Буало, адже французький поет у своїй праці, зокрема в четвертій пісні, зображує образ справжнього, ідеального поета. На його думку, «Мистецтво мусить бути суспільно корисним, даючи людині необхідні знання про життя. А тому й служіння мистецтву вимагає від художника не тільки світлого розуму, але й чистих помислів, вищої моральності, відповідальності перед читачем» [47].

Вірш «Ars Poetica», присвячений Юліану Тувіму, відомому польському поетові, товаришеві Є. Маланюка. Поет цією поезією сформулював чітку позицію кожного письменника: поет має вміти формувати народ, націю, бути зацікавленим в історії власної держави. В поезії безпосередньо звучить мотив призначення митця та мистецтва в житті суспільства, наслідків праці митця: «Так горю без угаву, без стриму, / Бо в крові моїй струми важкі / Каторжан жорстокого Риму / І варягів, і козаків» [35, с. 495].

Еліна Циховська спостерегла, що латинська назва в перекладі означає «мистецтво поетичне» і змушує нас згадати і твори Горація, праці Ф. Прокоповича, Г. Слонимського та інших [81].

Вірш «Ars Poetica» Є. Маланюка складається з чотирьох частин, але всі чітко об'єднані однією смисловою навантаженістю: призначення митця і мистецтва, поета і поезії.

В першій частині поезії автор поринає у спогади, осмислює свій шлях як поета від тих часів, коли написання віршів приносило шалене задоволення, але потім все змінилось на складні перепитії життя: «Це існування смерті гріш» [35, с. 494]. Життя не було лагідним до Є. Маланюка, тому за кожен свій витвір мистецтва доводилось розплачуватись: «Прийшла кривався розплата / За кожен день, за кожен вірш» [35, с. 494]. Вже в цій першій частині помітна своєрідна

антитеза: те, що було колись протиставляється тому, що є зараз.

У другій частині автор фразою «Хмари мчаться отарою турів» [35, с. 494] акцентує нашу увагу на швидкоплинності часу, в якому «слово – щоденний хрест» [35, с. 494]. На думку Еліни Циховської, Є. Маланюк не дарма поєднав слова «хрест» та «цілував», бо таким чином хотів передати думку про те, що люди зобов'язані поважати одне одного, мають вміти пробачати [81]. Також дослідниця звернула увагу на те, що автор в кінці другої частини під займенником «ми» має на увазі себе та Ю. Тувіма: «навчилися ми все обертати у вірші» [35, с. 494]. Для Є. Маланюка Ю. Тувім став важливою людиною, адже саме він вплинув на написання Маланюком деяких віршів, які стали оздобою української поезії. Під поняттям «тортури літератури» [35, с. 494] автор має на увазі важку працю поета адже вона вимагає постійного вдосконалення.

В третій частині Є. Маланюк демонструє стосунки поета та народу і зображує всіх письменників «гладіаторами нещадних рим» [35, с. 495]. В четвертій частині знову увага зосереджена на Ю. Тувімові, якого Маланюк возвеличує, адже він зміг зробити так, щоб «вірш пожежею палав» [35, с. 495].

З цієї поезії можна зробити висновок, що естетичні концепції Є. Маланюка та Ю. Тувіма слугували поглибленому розкриттю теми митця в суспільстві в українській літературі (і в польській теж), його невтомної праці, стосунки народу та поета.

Висновки до 1-го розділу.

Проаналізувавши становлення Євгена Маланюка як митця, слід зазначити, що його шлях від поета до воїна був досить складним, доля підготувала йому багато перепон, але попри це йому вдалося стати талановитим та відомим поетом. Розуміння, осмислення Маланюком боротьби за Українську державність 1917-1920 років, втрату державності дало йому можливість сформувати, розкрити себе як письменника-філософа, літературного критика, чиї ідеї актуальні і досі.

З поезій Є. Маланюка, нам вдалося зрозуміти, що проблема митця у суспільстві є дуже важливою, адже митець у трактуванні поета – це саме та

людина, котра ніколи не здається і приносить у світ літературної творчості такі витвори мистецтва, котрі залишаються важливими та актуальними в будь-який період. Поет щиро вірить, що кожен митець повинен уособлювати в собі такі риси як гуманність, мудрість, патріотизм, щирість та на прикладі своїх поезій показує як важливо вміти показати ці риси у своїй творчості. І саме через те, що письменник так багато робить для свого народу, Є. Маланюк і присвятив значну частину своїх поезій саме цій темі.

РОЗДІЛ 2. СВОЄРІДНІСТЬ ЕСЕЇСТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ МИТЦЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЄВГЕНОМ МАЛАНЮКОМ

Євген Маланюк постає перед нами не лише як талановитий письменник, а й як геніальний публіцист, який основну увагу звертає на проблеми мистецтва та його естетичну природу. Хоча і в своїй праці «Поезія і вірші» поет розмірковує над тим, що, можливо, щось є зневажливе в роздумах на теми мистецтва [36], але його мистецька ідеологія завжди буде актуальною, бо Є. Маланюк зміг дуже точно передати свою естетичну концепцію, показати зв'язок між світоглядом письменника та його творчістю. Чому ж Є. Маланюк вирішив присвятити себе публіцистиці? Письменник в таборі інтернованих багато чому навчився, осмислив безліч важливих речей і йому хотілося висловити всі свої набуті знання і ними вплинути на тодішню ситуацію в країні. Ще слід згадати про те, що в таборі була певна традиція: час від часу гуртківці повинні були виступати зі своїми доповідями, і Є. Маланюк не виняток. Саме таборова публіцистика змусила поета замислитись над питаннями «що сталося?», «що потрібно робити?», «які причини поразки?». «Залишалося шукати відповідей самостійно, отже самотужки. Бібліотек, властиво, майже не було. Отже, треба було починати з себе самих, з роздумувань у пуші, з лірики... І лірика заговорила перша» [26, с. 343]. Під «лірикою» есеїст має на увазі творчість загалом. І саме наприкінці свого перебування у таборі Є. Маланюк прагне розробити ідеологічну концепцію слова, яке зможе служити народові. 1922 року Є. Маланюк звернувся до написання есеїв.

Погляди Євгена Маланюка як есеїста вважаються чи не одними з найцінніших та найпроблемніших в історії української публіцистики та літератури загалом. Письменник проявив себе у цій галузі не просто як талановита постать, яка залишила після себе надзвичайно багату спадщину, а й як проповідник мистецтва, якого впродовж усього життя хвилювала проблема митця в суспільстві. Є. Маланюка дуже непокоїла доля митця в такому нелегкому ритмі та способі життя, тому його есеї, присвячені цій темі, залишаються актуальними і досі. Дослідник есеїв Є. Маланюка Г. Клочек дав

влучне визначення стилю публіцистики митця, назвавши його «геніально простим»: «...у науці про літературу можна говорити про таке явище наукового висловлювання, як «геніальна простота». Її зумовлює особлива здатність дослідника проникати в суть осмислюваних речей і явищ, розуміти Істину, бачити її стереоскопічно і настільки виразно, що адекватне вираження цієї суті сприймається як щось просте й зрозуміле» [11, с. 256].

Сучасні читачі, послуговуючись інформацією з «Книги спостережень» – публіцистичного видання письменника, можуть відшукати відповіді на питання, які тривожать усе інтелектуальне та творче людство: чому мистецтво є центром культури? Чи справді митець відіграє важливу роль у формуванні суспільства? Які чинники впливають на розвиток творчого потенціалу будь-якого поета? На ці та інші запитання Є. Маланюк дуже лаконічно та змістовно дав відповідь у своїх есеїстичних працях.

Літературознавець Г. Сивокінь у передмові до збірки Є. Маланюка зауважує, що не дарма вона має саме таку назву, адже «Знайомлячись з цією творчістю, багато що справді починаєш бачити глибше (назва «книги спостережень» акцентує це спостережливе бачення), а уявлення і про літературу, і про життя, і про історію, і про культуру загалом, хай і хоч би яким ти був ерудованим – збагачуєш додатковими «вимірами» у напрямку до «всебічно» [65, с. 3].

У «Книзі спостережень» можна помітити, як сильно поважав та цінував творчість інших митців Є. Маланюк. Низка публіцистичних статей присвячена видатним постатям української літератури: Т. Шевченку, Лесі Українці, Грицьку Чупринці, М. Рильському, М. Кулішу. Автор розмислює про творчість цих письменників, виокремлює їхні здобутки, аналізує їх формування та світоглядну позицію як митців, міркує про їхню роль та призначення у суспільстві. Величезна заслуга цих праць полягає в тому, що вони стали фактологічною базою для вивчення та дослідження діяльності цих письменників, якими послуговуються і сьогодні відомі літературознавці. Слід зазначити, що такими досить неординарними та водночас дуже суперечливими судженнями

про українську літературу можуть послуговуватися не лише поціновувачі Є. Маланюка, учні, студенти, вчителі, а й люди, які стають на шлях митця, які випробовують свій потенціал у письменницькій сфері.

Слід зазначити, що Є. Маланюка окрім призначення митця в суспільстві цікавила і сама неоднозначна постать цього митця, якого він розглядав і як талановиту особистість, і як людину, котра виконує громадські функції, тобто виховує та ідеологічно спрямовує свій народ. Для есеїста у будь-якому творі насамперед була важливою індивідуальність письменника, його природа, тому він стверджував, що лише жагуча та завзята особистість може стати справжнім, істинним митцем.

Статті Є. Маланюка про мистецтво та митця («Думки про мистецтво», «Творчість і національність», «Поезія і вірші», «Буряне поліття» та ін.) дають нам змогу уявити його як особистість, яка зазнала на своєму життєвому шляху чимало падінь і в той же час злетів. Маланюкова публіцистика нерозривно пов'язана з його внутрішнім світом, його естетичною ідеологією та навіть більше – з біографією, перипетіями, які формували автора. Цю думку підтвердив Ю. Лавріненко: «Але Маланюк це мислитель, занадто зцентрований на собі. «Книга спостережень» – це до певної міри якась власна біографія, літопис того, що йому думалось з того чи іншого приводу. Ці есеї скидаються часом на дуже особисту історію» [22, с. 164]. З цих зауваг, можна зробити висновок, що Є. Маланюк завжди писав про те, що відчував, що боліло, адже не міг по-іншому. Його життєва доля дуже влучно вплелася в творчу спадщину, зокрема публіцистичну.

2.1. Поліфонія розмислів есеїста в аспекті митець і суспільство.

Найчіткіше свої естетичні думки Є. Маланюк продемонстрував у праці «Думки про мистецтво» (1923). Є. Маланюк дав нам змогу проникнути у власну творчу лабораторію з дуже захопливими та високими поглядами на мистецтво та літературу. Внутрішній світ мистецтва, мистецтво як релігія, геній у мистецтві, талант творити мистецтво, психологія та теорія мистецтва – предмет міркувань

Є. Маланюка. Науковість, метафоричність, послідовність та логічність думок засвідчують не тільки про сформованість ідеологічної концепції Маланюка щодо митця і мистецтва, а й переконують нас в цінності естетичної програми. Сприйняти та зрозуміти його есеїстику – означає проїнятися тайнами незчисленних смислових барв та відтінків настільки, щоб на психологічному рівні неабияк емоційно наповнитись та пережити роздуми письменника разом з ним.

Споконвіків навколо мистецтва відбувалася велика кількість дискусій, вчені та літературознавці сперечалися між собою стосовно того, в чому все-таки полягає суть мистецтва та літератури, постійно проголошувалися нові істини щодо цього питання, формувалися різноманітні напрямки. Проте на думку Є. Маланюка, мистецтво не залежить абсолютно ні від чого: ні від епохи, в яку ми живемо, ні від людей, які творять мистецтво, ні від чисел, законів і тому подібне. Мистецтво – це першооснова всього, це така річ, яка не потребує чиеїсь допомоги. Завжди з'являлись і з'являтимуться нові теорії, напрямки, але мистецтво постійно буде сталою фігурою, яка ні від чого не залежить. Тому «Мистецтво – єдине і вічне» [30, с. 74]. Есеїст підносив мистецтво на дуже високий рівень і вірив, що всі правила, закони над ним втрачають свою силу.

Дуже цінним у праці є ототожнення мистецтва з «рухом-ритмом-музикою» [30, с. 76], що автор називає душею творчості (до речі, у цих твердженнях знову ж таки можна побачити вплив І. Франка). Тобто маємо справу з тим, що художній твір стає кращим у тому разі, коли автор може надати йому потрібний музичний відсоток. Для кращого розуміння цього ототожнення митець наводить за приклад творчість Т. Шевченка, у якого, як він вважає, кількість музичних елементів в творчості наближена до ідеальної. Згадує також П. Тичину, але в цьому випадку автор дещо перебільшив з надмірним використанням музики. Але ні в якому разі Маланюк не критикує Тичину, позаяк вважає його своєрідним композитором власної поетичної творчості, який завжди влучно підбирав музичні нотки для витонченого звучання віршів. «Це особливо яскраво відчувається, напр., в геніяльній оркестровці «Золотого гомону», де слово (матеріал) є просто

матеріялізованою музикою, і поет ритмом інструментує готові музичні категорії» [30, с. 77]. Але наймузичнішим поетом в українській літературі митець вважає Грицька Чупринку, адже переконаний, що без нього не було б і Тичини [30].

Письменник також висловлює свої міркування з приводу того, якою ж повинна бути мова генія, щоб зацікавити інтелектуального читача. Кожному поетові властива власна, нічим не схожа на іншу, оригінальна мова. Ця мова, безперечно, є доступною для кожного читача, але узагальнюючи погляди Є. Маланюка, можемо зрозуміти, що поетове мислення має бути настільки таємниче, сповнене безліччю метафоричних образів, щоб дати змогу реципієнтові проникнути в суть твору, неначе пережити на власному досвіді витвір мистецтва. А й справді, чи є сенс в прочитанні художнього твору, якщо не проникнутись бездоганною мовою автора, не намагатись зрозуміти лексичне багатство твору, не сприйняти емоційність мови та різноманітність вживання синтаксичних конструкцій? Певно, що ні. Адже без повноцінного аналізу мови письменника неможливо буде зрозуміти характери головних героїв твору, картини пейзажу, основну проблематику. Справді успішним письменник може бути лише в тому разі, коли в його арсеналі буде чимала кількість технічних засобів, тоді він буде зрозумілий для своєї нації. Серед технічних засобів слід виокремити саме слово, жанр твору, стилістичні фігури, віршовані розміри і т.д. Використання епітетів, порівнянь, антитез, різноманітних жанрів у творчості, гри слів призводить письменника до тріумфу у царині літератури. Тут слід згадати французького поета Стефана Малларме, який «...порівнював поета з ювеліром, який роздивляється на світлі неогранований камінь, який при грі променів може несподівано засяяти блиском, так поет грає зі словом, яке він поєднує з іншими словами» [72].

Ще одним фактором досконалої мови письменника есеїст вважає натхнення митця. Для Є. Маланюка процес натхнення відіграє настільки важливу функцію, що про нього він згадує не лише в праці «Думки про мистецтво», а й в не менш вагомій публікації «Лист до молодих» (1964). В ній

автор акцентує нашу увагу на тому, що натхнення – це зовсім не простий стан людської душі. Його аж ніяк неможливо здобути за допомогою якихось технічних засобів чи матеріальних благ. Тут слід лише дозволити своєму серцю та розуму бути у цілковитій гармонії та з усіх сил намагатися відмежовувати себе від надмірної буденщини. В результаті митцеві вдасться досягнути всю глибину світу і з точки зору слухового сприйняття, і зорового. «Надхнення – це особисте щастя мистця, «усміх» його Долі» [31, с. 326]. Автор розуміє: щоб зробити мову свого витвору довершеною, варто бути на піку своєї продуктивності і наповнитись енергією. Якщо у письменника під час написання твору присутнє натхнення, то і твір його обов'язково відзначатиметься досконалістю, переконаний Є. Маланюк, а якщо процес написання відбувається в дисгармонії між натхненням і бажанням оволодіння письменником технічними засобами, то твір може здатись читачеві декадентським [31].

У справді талановитого поета завжди є своєрідний загрозливий недобррозичливець – надмірно рафінований розум, зазначає Є. Маланюк [31]. Що ж мається на увазі під означенням «рафінований»? Тобто очищений, без жодних зайвих елементів, які б забруднювали інтелект митця. З таким розумом він бачить і відчуває абсолютно все, проносить крізь себе усі події, перебуває водночас в усіх можливих вимірах часу, через що не залишається простору для справжнього емоційного ентузіазму та зосередженості на чомусь одному, конкретному. Нам видається не коректним розглядати такий інтелект лише з точки зору недоліків митця, адже те, що він прагне охопити всі події, які з ним відбуваються, не пропустити нічого важливого, хоче знати якомога більше інформації про всі сфери життя, свідчить і про його сильне бажання до саморозвитку, вдосконалення себе як різносторонньої особистості. Хоча водночас складно не погодитись з судженням Є. Маланюка, адже важливо, щоб у митця існував об'єкт закоханості, а також ті емоції, які є невід'ємними складниками в житті кожної особистості, а митця тим паче.

Пишучи про митця у есеї «Поезія і вірші» (1936), Є. Маланюк звертає увагу на те, що між ним і сучасністю постійно відбуваються якісь зіткнення,

непорозуміння. Митець готовий віддати все, що має в своїй творчій лабораторії, розкривати найпотаємніші таємниці мистецтва, але суспільство не завжди спроможне це все сприйняти. Тож сучасникам слід набратись духу, для того, щоб осмислити весь творчий потенціал письменника. Публіцист тут згадує творчість Т. Шевченка, який був готовий ділитися всіма потаємними сторонами своєї мистецької душі, а сучасна доба чомусь сприймала лише окремі твори: «Садок вишневий коло хати» та поему «Катерина»; знала лише ті твори, які були дозволені цензурою. Тобто його мистецький світ був наповнений глибоким розумінням людської екзистенції, а його сучасники сприймали лише один аспект творчості: соціальний. Проте безсмертна творчість талановитих митців проникає через багато епох, і для кожної епохи письменник постає перед читачами в новій іпостасі. Тобто з цього можна зробити такий висновок, що Є. Маланюк мав на увазі, що роль митця у суспільстві залежить не лише від творця, а й, безумовно, від самого суспільства, яке цією творчістю цікавиться. Поки сучасники будуть хотіти читати твори геніїв, осмислювати їх, давати конструктивну критику, популяризувати, доти й буде жити слово митця. В 21 столітті, на щастя, не обійшлося без свідомої молоді, яка організовує літературні вечори, де декламує поезії талановитих митців, ходить на презентації книг сучасних письменників, створює вебсайти з метою поширення творчості геніїв. Хоча й Є. Маланюк мав намір зауважити, що в мистецтві побутує проблема, яка завдає йому шкоди і пов'язана з деякою частиною читачів. Ця частина – це ті, хто вважає себе спеціалістами у творчій галузі, піддає критиці мало не кожен художній твір, а насправді не має навіть елементарних знань з теорії літератури.

Мистецтво вміщує в собі багато складників, але до найголовніших серед них публіцист уналежнює слово. Є. Маланюк порівнює слово з хлібною рослиною: «Слово росте, як колос, з зерна. Зерно – скристальоване слово, слово в стані глибокої летаргії. <...>. Завдання поета зігріти його теплом душі до стану, коли зерно набухає ритмом внутрішньої музичності, не одухотворене рухом, залишається мертвим, косним, бездушним» [30, с. 80-81]. Сила слова у мистецтві – цілюща. Лише підібравши правильні слова для свого твору, письменник зможе

змотивувати суспільство до нових звершень, заспокоїти його серця та навіть вилікувати душевні травми. Заслуговує уваги порада Є. Маланюка всім поетам: кожен митець повинен мати в своєму єстві словесне поле і впродовж всього свого життя сіяти на цьому полі насіння слів, термінів і накопичувати свої слова, бо пріоритетне завдання поета – «назвати предмет вперше, охрестити його ім'ям» [36, с. 81]. Якщо людина вирішила пов'язати своє життя з письменницькою діяльністю, то у щоденній праці вона мусить робити своє мовлення філігранним, багатим.

Есей Є. Маланюка «Лист до молодих» сповнений чітким зосередженням автора над тим, яким все-таки повинен бути справжній митець, поет, яка його роль та призначення в суспільному житті.

З самого початку публікації автор підносить митців на дуже високий рівень, зауважуючи, що саме вони завжди надзвичайно тонко відчують зміни, які повинні відбутися в новій добі, розуміють, чого може та повинно очікувати суспільство і зображеннями цих змін пронизана чимала кількість їхньої творчості. Зокрема, в статті «До роковин Лесі Українки», есеїст зауважує, що кожен талановитий поет водночас є відкривачем [27]. До того ж, зовсім не обов'язково винаходити щось нове, це цілком може бути і вже раніше відкрите явище, але справжній митець це явище обіграє по-новому, зі своєю індивідуальною стильовою манерою бачення світу. Саме завдяки тому, що вони передбачають прихід змін у суспільстві, їм легше вдається відкривати та розвивати нові процеси.

Чому саме митцям Маланюк надає ролі так званих передвісників? Очевидно, тому, що він переконаний: творчим людям притаманна дуже тонка, чуйна душа, яка допомагає їм знаходитися на межі прозріння і все дуже чітко пильнувати. Крім того, автор конкретизує, що саме у мистецтві найбільш детально простежується зміна генерацій, а без митців цю зміну буде важко зрозуміти, або й – неможливо. Є. Маланюк прирівнює мистецтво та літературу до такого чуттєвого прибору, який з легкістю відбиває усі можливі настрої суспільства і відповідних його змін [36].

Цікаво простежити думку Є. Маланюка про те, у який спосіб народжується митець. Автор зауважує, що в 13-15 років людина хворіє на так званий «мистецький кір» [31, с. 324], який пов'язаний з літературною, зокрема віршовою діяльністю. В одному випадку, ця «хвороба» зникає, не залишивши після себе ані сліду, а в іншому стає настільки затяжною, що позбутися її майже неможливо. В кінцевому результаті можливі лише два випадки розвитку подій: або формується справжній поет, майстер своєї справи, або ж звичайний аматор чи писака. Для того, аби стати насправду гідним митцем, варто впродовж всього формування себе як особистості розвивати культуру власної душі, вміти себе покритикувати і достойно сприймати конструктивну критику інших осіб та володіти вольовим характером. І лише з такими рисами можна на віки закарбувати своє ім'я в історії письменства.

Автор зауважує, що мистецтво без жодних вагань повинно відкидати «...яку-будь «продукцію» чи мануфактуру, бо обертається тоді в халтуру і – одночасно – убиває поета» [31, с. 325]. Для Є. Маланюка існує лише безперервний, натхненний труд, який може дати певні плоди у мистецтві і який він прирівнює до самовідданого вчинку. Апелюючи до Євангелія, публіцист зазначає, що саме мистецтво, наповнене працею, може послуговатися словами: «Хто хоче йти за Мною, хай залишить усе» [31, с. 325]. Без повної віддачі мистецтву, митцеві не вдасться цілком з ним поєднатися, а без цього неможлива поява справжнього твору в будь-якій сфері творчості.

Вкрай високо есеїст відгукується на той факт, що митці завжди намагалися об'єднуватись в групи і мали бажання створювати гурти, незважаючи на те, що їм доводилось творити в складних обставинах, без конкретної Батьківщини. Справді, адже це підтверджує думку того, що в історії української культури є люди з безмежним рівнем чуйності, а їх знаряддям є багатогранна нива емоцій. Найголовнішим призначенням кожного митця певної групи є те, що він повинен сприяти популяризуванню творчості за межами своєї країни, проголошувати власні естетичні засади, відстоювати свою позицію у творчості, організовувати літературні вечори, на котрих заохочуватимуть молодь до натхненної праці. В

цьому аспекті доцільно згадати групу молодих таборових літераторів на чолі з Є. Маланюком, які, попри значні перепони на своєму шляху, змогли і створити літературний журнал, і об'єднати навколо себе безліч талановитих людей, і поширити перлини своєї творчості у всій Європі, і висвітлювати глобальні проблеми українського народу. Незважаючи на такі позитивні сторони, Є. Маланюк не оминув у статті того, що митців, які мають на меті згуртуватися в одне ціле, очікує не зовсім легкий та короткочасний шлях, на якому можуть трапитися будь-які неочікувані події. Угрупування може розвалитися, їхні плоди можуть відцвісти і не бути більше актуальними або ж воно може зазнати утиску місцевої влади. Тобто митець повинен бути готовим до будь-якого розвитку подій, в цьому і є його сила.

Автор має і певне застереження для митців: «Кожне мистецтво – є річ небезпечна» [31, с. 325]. Є. Маланюк, безперечно, розумів, що мистецтво та здатність творити для митця слугує, неначе ковтком свіжої води та виконує в його житті освітню, розвивальну, духовну функції. Але так завжди було, є і буде, що мистецтво для митця – це симбіоз з його долею, життєвим шляхом. Іноді воно виступає не просто у тісному зв'язку з його життям, а і є його життям з усіма трагічними можливостями.

Есей «Поезія і вірші» сповнений не менш цінними матеріалами про творчість як сферу мистецтва, зокрема автор висловлює свої міркування з приводу поезії та її суті й ролі митця у створенні цієї поезії. Перед тим як перейти до основної частини статті, Є. Маланюк зосереджується на тому, що роздуми над теоретичними проблемами мистецтва подібні до дуже сокровенних, іноді навіть відвертих речей. Як на мене, авторові цей факт не зовсім до вподоби, він пише, що ми «Живемо-бо в добі всіляких обнажень, всіляких «ньюдизмів» [36, с. 98]. Оголошується геть усе: культура, історія, нації, особистості і зрештою – митці. Нам навіть здалося, що есеїста обурює той факт, що про кожен крок митця має можливість знати все суспільство: починаючи від того, що переживав митець, пишучи свій твір, що думає про творчість своїх колег, що планує робити далі у своєму житті, завершуючи тим, які в нього вподобання стосовно жінок. Всю цю

інформацію читачі могли почерпнути з популярних на той період часописів, в яких, на зауваження автора, «...мало творів і як багато натомість псевдотеоретичних ливів-переливів на тему «з приводу» і на теми «як то робиться і як то треба робити» [36, с. 98]. Можливо, саме з цієї причини есеїст акцентує нашу увагу на тому, що окрім позитивних сторін у роздумах про мистецтво, є в цьому і щось зневажливе.

У основній частині есею автор наголошує: митці – такі ж люди, як і всі. Вони живуть не в хоробах, а пишуть свої твори на невеличкій кухні, також, як і всі, можуть помилятися, багато чого не знати, але якщо ж вони все-таки вирішили себе присвятити мистецтву, то повинні це робити гідно. У їхній творчості гармонійно повинні поєднуватися і музика, і живопис, і історія, і соціальні проблеми, і найголовніше – душа. Мистецтво для митця повинно слугувати перш за все палким бажанням до перемоги над реальністю, звідси – бажання до невмирущості, безсмертності. В цьому контексті Є. Маланюк апелює до латинського крилатого вислову: «...*ars – longa, vita – brevis*»: Життя коротке, та безмежна штука і незглибиме творче ремесло» [36, с. 101]. Кожному митцеві доля відводить певний відтинок часу: комусь 70 років, комусь лише 35, проте скільки цінного матеріалу вони залишили після себе. Багатьох відомих митців вже давно немає з нами, а їхні творчі здобутки і по цей день не забуті та актуальні.

В роздумах есеїста про призначення митця в суспільстві є і думки про особистостей, яких дещо складно вповні назвати митцями, але вони самі схильні себе такими вважати: це графомани та імітатори.

Є. Маланюк сам чудово розуміє і хоче донести до всіх той факт, що мистецтво не потерпить жодної імітації. Він проводить певну межу між імітацією та графоманією. Попри те, що графомана складно вповні назвати письменником, митцем, адже він творить без особливих на те здібностей, не вміє сприймати навіть конструктивну критику, володіє дещо занадто високою самооцінкою, Маланюк звертає увагу на те, що графоманію все-таки можна назвати мистецтвом, творчістю, нехай і не зовсім досконалою, не емоційною, не

здатною зачепити людські серця, проте творчістю. Натомість імітація в творчості вже належним чином повинна прирівнюватися до злочину [36].

Попри невдалий результат творчості графомана, свої твори він пише сам, не пародіюючи нікого. Він також, як і будь-який інший митець, очікує на свою музу, чимось або кимось надихається, отримує різні емоції від написання свого твору і робить свою справу цілком щиро. А імітатор просто безсоромно копіює чужу творчість. В свою чергу суспільство, яке читає твори імітаторів, вкрай обурюється тим, що так званий письменник сприймає народ за неосвічених, неграмотних особистостей, які начебто не здатні відрізнити справжній витвір мистецтва від пародії.

Митцеві у суспільстві властива настільки складна роль, що він просто не може створювати свої твори легко, без особливого напруження, без повної віддачі своїх емоцій. У справжньому мистецтві твори повинні народжуватися в поєднанні зі стражданням, болем, має відчуватися те, як автор звільняється від своїх емоцій, як він духовно очищає свою душу крізь призму власної творчості, щоб таким чином розбудити людські серця. Тому імітаторам немає місця там, де мистецтво є квінтесенцією людського існування, де воно виконує соціальну, виховну, естетичну функції, виступає способом самоідентифікації, імітація це все може просто зруйнувати і не дати мистецтву перебувати у безперервному розвитку. А без повноцінного мистецтва митець не бачитиме жодного приводу для свого існування, адже для нього це не просто спосіб проявити себе як творчу особистість, а й спосіб комунікації зі своїми однодумцями, спосіб звернути увагу суспільства на актуальні проблеми своєї доби та можливість їх виправити, навчити це суспільство бачити прекрасне навіть у маленьких дрібницях, викликати у нього всі спектри емоцій та головне – спосіб життя.

Щоб читач есею краще зрозумів думку Є. Маланюка, він пояснює результат творчості графоманів та імітаторів на прикладі графіки, а точніше – кривих, «...де на осі Х-ів відклали б ми «техніку», а на осі У-ів «обдарованість» (чи «право до творчости»), то праця імітатора не дала б ніякої кривої, пересуваючися – в залежності від рівня «техніки» - по осі Х-ів. Діяльність

графомана натомість дала б криву, лише та крива розположилася б вліво від початку координат і під віссю Х-ів.» [36, с. 111].

Взагалі Є. Маланюк щиро прагнув, щоб у мистецтві не було ні графоманів, ні імітаторів, які не приносять абсолютно жодної користі творчості, а лише справжніх митців – обдарованих, працьовитих, розумних та щирих.

Автор усю свою есеїстичну творчість зводить до думки, що не слід мислити про творчість надто вузько та тривіально, адже воно не має меж, кордонів і у неї ніколи не закінчується термін придатності. Творчість в його розумінні – це те, що будує, поєднує, зцілює, але лише в тому разі, коли має духовний компонент. Хоча сам Є. Маланюк не трактує в есеї поняття «духовності» у творчості, але ґрунтуючись на основних положеннях праці, розуміємо, що письменник має на увазі: митець повинен бути чесним насамперед з собою та з своїм народом, доводячи важливість духовних прагнень в житті кожної людини. І, безумовно, це безперервна робота, яка націлена лише на розвиток та зростання і не потерпить байдужості.

Есеїст вважає, що навіть наука не може повноцінно існувати без впливу мистецтва, будь то хімія чи фізика: «Найсухіший технічний рисунок зраджує, хто саме його накреслив: людина творчості чи безкрилий кресляр, людина віри й надхнення чи канцелярист, коротше – талант чи технік» [37, с. 84].

Є. Маланюк зауважує: виконуючи будь-яку роботу, потрібно відкривати перед нею творчі можливості, «...творчість одночасно акумулює в об'єкті праці елемент естетичний – красу, що в справжнім творі становить складник, так само органічний, як, напр., вітаміни в овочах» [39, с. 84]. Цей елемент надає мистецтву, творчості, роботі гармонії та повноцінного існування, а без нього будь-яка діяльність вже не має сенсу. Але все ж якщо говорити конкретно про творчість, то естетичний фактор тут відіграє чи не найважливішу роль. Кожен митець упродовж свого творчого шляху зосереджується на певному підґрунті краси. Хтось шукає естетику в природі та її барвах, хтось в людині та її внутрішньому світі, культурі та її надбаннях. Хоча і зовсім не обов'язково виокремлювати в творі лише щось красиве, митець повинен уміти і жахливе

передати крізь ось цю призму естетики. І, на нашу думку, письменник повинен брати ідеали краси та потворності з життя, ґрунтуючись на власних спостереженнях, які викликають ті чи ті емоції.

2.2. Біблійно-християнські аспекти проблеми митця і творчості.

Оскільки мистецтво має таке важливе значення для Є. Маланюка, то він навіть апелював до твердження українського художника та скульптора О. Архипенка, який вважав: «Тема – мистецтво – така ж складна, як і тема – Бог» [30, с. 74]. Деталізуючи цю думку, Є. Маланюк акцентує нашу увагу на тому, що мистецтво перебуває у тісному зв'язку з релігією, але всі суперечки про мистецтво не мають сенсу, так як і не має сенсу переконувати буддиста, що християнство – краща релігія. У сучасному світі існує безліч релігій: християнство, буддизм, іслам, індуїзм і т.д. І кожна з цих релігій для певної когорти суспільства є важливою та справжньою. Узагальнюючи думки публіциста, можемо дійти висновку, що для такої когорти суспільства як митці, генії, найголовнішою релігією має завжди залишатись мистецтво. І тут слід зазначити, що, можливо, не випадково публіцист схилив читачів саме до такої гіпотези, адже між мистецтвом і релігією справді є чимало спільного. І релігія, і мистецтво формують в людства певну систему цінностей та світогляд; сприяють подоланню руйнування світу; дають можливість людині встановити гармонійні стосунки з дійсністю; є носіями чесності та моральності; та зрештою, допомагають впоратися з глибокими психологічними травмами, стресами. В зв'язку з цим, есеїст виголошує думку про те, що всі дискусії про мистецтво, навіть найґрунтовніші, не несуть жодних корисних плодів, а будь-які правила чи закони над мистецтвом просто безвладні. «Даремно шукати законів творчості, даремно вигадувати гіпотези й схеми, бо всі ці вигадки залишаться лише гіпотезами й схемами» [30, с. 80]. Але попри такі значні позитивні сторони, Є. Маланюк розуміє, що мистецтво, так само як і релігія, знаходиться на межі страшного зламу та кризи, адже обидва напрями вміщують в собі безліч об'єднань через що відлякує збуджений натовп і мистецтво опиняється в

самотності. Хоча і тут автор хоче переконати читачів в тому, що, можливо, ця криза не така вже і небезпечна для мистецтва, адже історія на своєму шляху пережила безліч схожих криз, які призвели або до оживлення мистецтва, або до появи в ньому нових талановитих постатей. Завдяки цим кризам була змога узагальнити та підвести до рівноваги здобутки минулого, покращити техніку та урізноманітнити теми художньої творчості.

Вкотре письменник апелює до Біблії, згадуючи Святого Духа, який живе у мистецтві. Для автора мистецтво не може слугувати річчю, якою люди послуговуватимуться в домашньому, буденному житті. Допоки в ньому житиме Святий Дух – юрба не зможе його спіймати та захопити у свої тенета, попри велике бажання. В цьому аспекті цікаво простежити думку автора і з'ясувати, чому саме він вдається до Святого Духа. Наші міркування стосовно цього привели до таких висновків. З Біблії нам відомо, що функція Святого Духа в тому, щоб направити народ до істини, своєю присутністю дати зрозуміти слово Боже, розподілити духовні дари. Тому нам здалося, що Є. Маланюк під Святим Духом, який існує в мистецтві, мав на увазі митця, якому також під силу за допомогою слова показати людям правду життя, допомогти стати на шлях праведний, який у своєму арсеналі також має дари – любов, повагу, дружбу, добро, якими ділиться з читачами крізь призму своєї творчості. В результаті, на зауваження есеїста, натовп тягнеться до митця, завдячує йому за допомогою своїх молитов [30].

Наступні думки автора про мистецтво розкриваються з політичного боку. Якби мистецтво було політичним режимом, то яким: демократією, тоталітаризмом чи авторитаризмом? Є. Маланюк переконаний, що мистецтво – це винятково ознака антидемократичного режиму. «Мистецтво глибоко антидемократичне. Воно, ця країна вічної революції, є – монархією: недарма і в хронічній республіці – Франції, є король – Король Поетів» [30, с. 75]. Як відомо, антидемократія – це режим, за якого державою керує одна особа і здійснює повний контроль над усіма можливими сферами життя. З точки зору літератури, держава – це мистецтво, а керує цією державою Геній, особа, яка підпорядковує

людство собі, своїй душі, своїм принципам. Тож мистецтво має на меті керувати політичною, економічною, соціальною та духовною сферами людини. Саме в цьому його неоціненна сила: воно має здатність через художні витвори різнобічно впливати на особистість. Тож цей Геній в своїй державі є тою сталою величиною, яка не піддається впливу і є першоосновою релігії.

Найменування Генія у праці Є. Маланюка трактується по-різному і має кілька варіантів. Одним з найбільш уживаних є найменування Пророк. Помітно, що автор знову звертається до релігійної термінології. До речі, навернення до релігійної тематики притаманне не лише для ідеології Є. Маланюка: інтерес до Біблії характерний для українського письменства першої половини 20-го століття. Особливо це помітно у творчості колег Є. Маланюка – вісниківців, зокрема Наталі Ливицької-Холодної, Оксани Лятуринської та Олени Теліги, творчість яких пронизана значними національними пророцтвами. У них була потреба продемонструвати у своїй творчості майбутнє України, тому і вважалися вони не просто письменниками, а пророками, які хочуть заглянути у майбуття своєї держави та попередити націю про можливі загрози.

З Біблії нам відомо, що пророк – це особа, яка сповіщає людству Боже слово, яка перебуває так званим посередником між Господом і народом. Тож митець і мав на увазі, що майбутнє народу – за Пророками, тобто за митцями, які не лише можуть передвіщати майбутнє, налаштовувати народ на шлях праведний, а й відкривати людству нові, ще невідані істини. Стосовно цього дуже лаконічно висловився український поет, есеїст, критик Євген Сверстюк: «Пророк бачить те, чого інші не добачають. Пророк передбачає майбутнє. Але передусім пророк розмовляє з Богом і виголошує його істини перед лицем народу» [68, с. 43]. Пророки у своєму арсеналі мають неоціненний скарб – слово, за допомогою якого можуть стати наставниками для свого народу. Також в цьому аспекті слід згадати ще одну дуже вагому рису, яка пов'язує митців з пророками – важка, страждальна доля. На шляху до визнання письменник переживає утиски, арешти, негаразди зі здоров'ям, але все одно переконаний у своїй справі та життєвій позиції та сміливо несе свої думки в народ. Зокрема Є. Маланюк

розумів, що Геній обов'язково має бути надзвичайно талановитим, адже лише в такому випадку народ його прийме і впустить у свої душі. А Генії, котрі обділені такою обдарованістю, не можуть повноцінно функціонувати у творчій сфері, ба більше, Маланюк називає їх німими та самотніми: «Геній з адекватним своїй геніяльності таланом – приймається людством зразу. Геній, слабо озброєний таланом, – явище безприкладно трагічне» [30, с. 76].

2.3. Національні чинники мистецтва в рецепції Євгена Маланюка.

«Як видається, важливим є аналіз поглядів митця на мистецтво, яке постає невіддільним елементом культури загалом, що, у свою чергу, набуває виразного національного змісту» [62, с. 113], – зазначає Ірина Процик. Про мистецтво через призму національного фактору Є. Маланюк розмірковує у есеї «Творчість і національність (До проблеми малоросизму в мистецтві)».

Талановитому митцеві завжди під силу стати всесвітньо відомим, бути міжнародним поетом, творчістю якого захоплюватимуться читачі різних країн. Проте формується він насамперед у своїй нації: вона впливає на його становлення. «І чим міцніш його істота зв'язана з нацією, тим більшим, тим могутнішим є поет» [39, с. 81]. Квінтесенцією вільної творчості є насамперед вільна нація. Автор розуміє, що навіть найгеніальніший поет не може сповна розкрити свій творчий потенціал у ярмі, у неволі, для того, щоб цілковито проявити себе як митець, потрібно творити у вільній державі та з вільною нацією. Держава завжди повинна бути суверенною та перебувати в безперервному розвитку, і лише тоді вона зможе пишатися своїми талантами, які вноситимуть гідний внесок у її літературне життя. Тому для Є. Маланюка дуже дивним видається засудження тогочасної критики митців за те, що ті писали свої твори у руслі безмежного смутку, журби, жалю. Вочевидь, перебуваючи у неволі, їм було складно писати завжди у піднесених та позитивних тонах. Навіть вже згаданий публіцист Ю. Лободовський зазначав, що Є. Маланюку наче трохи подобалось прикидатися жертвою, яку прогнали з рідного краю, після чого він вдавався до писання творів з ознаками стилю романтиків: туги, плачу, зневіри [25]. Та есеїст

сприймав цю критику, адже розумів, що ця проблема набагато глибша, ніж може здатися на перший погляд.

Є. Маланюк зазначає, що мистецтво неодноразово перебувало у стані кризи і виокремлює її основні періоди. «1) символістично-декадентське розм'якчення й гіпертрофію змісту з одночасним розпаданням форми» [39, с. 85]. Отже, для першого періоду характерний занепад змісту і форми твору, і в такому випадку мистецькій творчості складно доторкнутися до людської душі, хоча твір й може залишити після себе певні враження, але вони асоціюватимуться з чимось неживим, мертвим. Другий період характеризується тим, що зміст твору поступово відокремлюється, віддаляється від форми й відповідно зникає певне мелодійне звучання твору. В кінцевому результаті внаслідок кризи маємо «або глухонімий, одверто – німий твір, або штучно гальванізовану потвору» [39, с. 85]. Якщо заглянути в творчий процес з більш глибокої, психологічної точки зору, то криза, на переконання автора, цілком може бути знеціненням людської особистості. І з цього випливає те, що митцеві досить складно було творити в таких умовах, адже кожен з них, пишучи свої твори, потребував того, щоб кожна особистість мала в собі щось національне, чого на той час було важко досягти.

Цими міркуваннями авторіві вдалося належним чином підготувати читачів до основної частини праці, яка пов'язана з національними чинниками мистецтва.

Є. Маланюк зосереджується на тому, що в мистецтві періоду кризи фігурує значна кількість російських постатей, серед яких автор виділяє Толстого, Стравінського, Достоевського та ін. [39]. І роль цих митців цілком можна збагнути, згадавши те, що їхня творчість є об'єктами досліджень багатьох відомих дослідників мистецтва та дехто з них є широко популярним за кордоном. І в зв'язку з цим поняття малоросійства мало досить таки вагомий вплив на мистецтво, зокрема творчість та розвиток криз в цій творчості.

Є. Маланюк абсолютно не сприймав явища малоросійства в українському письменстві, адже якщо митець є малоросом, то в нього відсутня душа, чиста

совість, благі наміри, а натомість притаманні лише насмішки та зневага до національних культурних надбань. Письменнику важко було збагнути, змиритися з тим, що ознаки малоросійства притаманні не селянам, які подекуди є малоосвіченими, а воно наповнює душі інтелектуальної частини нації, тобто інтелігентів, які б мали спрямовувати народ у правильне русло, а не навпаки – змушувати їх забувати власну історію і знецінювати звичаї та традиції.

Окрім есею, Є. Маланюк темі малоросійства присвятив і невеличку книгу під назвою «Малоросійство», яка вийшла в Нью-Йорку 1952 року. Доктор філологічних наук Г. Клочек у передмові до книги підкреслив важливість цієї праці, адже Є. Маланюк зумів провести аналіз і довести актуальність проблем українського народу: «Відбулося надзвичайно точне, глибинне і, кажучи по-сучасному, системне діагностування багатовікової хвороби національного організму» [32, с. 8]. Тож не дарма до цієї теми зверталось безліч митців, адже складно знайти людину, яку б не цікавили історичні події своєї нації, яка б не роздумувала над основними причинами, що не дають їй повноцінно розвиватись.

Малоросійство має безпосередній негативний вплив на мистецтво, адже воно вміщує в собі несерйозне та навіть глузливе ставлення до національних, загальнолюдських цінностей, вічних традицій українського народу, мови, звичаїв, зокрема і до мистецтва як квінтесенції культури.

Есеїст не приховував того факту, що малоросійство – це не просто недолік нації, це повномасштабна хвороба, яка потребує серйозного лікування. Варто погодитись, адже автор обґрунтовує дуже важливу думку: «Малорос в мистецтві, як людина спустошеної душі, по опануванню техніки, інстинктивно кидається до всілякої декораційності, щоб, очевидно, ту пустку якось закрити» [39, с. 92]. Під так званою «декораційністю» митець розуміє «...показну голизну скаліченої форми, різні формалістичні витівки, врешті той технічний теоретизм, балаканину про творчість, замість творчого діяння» [39, с. 92]. І це все, за його спостереженнями, має дуже негативний вплив на розвиток сучасного мистецтва. Але незважаючи на таке судження, Є. Маланюк розумів, що суспільству цілком вистачить сили духу та внутрішньої витримки, щоб викоринити з себе ознаки

малоросійства, навіть якщо для цього знадобляться десятиліття. Поет вірив, що від малоросійства є панацея – український народ, який повинен відроджувати та зберігати віру в національність, державний дух, пишатися своєю самобутністю та культурою

Є. Маланюк як критик твердо переконаний, що малоросійство стосується не тільки українців та всього українського, а й кожної імперії, яка пережила певне гноблення, що це означає будь-яке зречення: «Мистецька творчість нещадна й мстива. Вона викриває в творі національність творця, вона зраджує в нім найглибше – расу. А викриває і зраджує так, що зримими стають усі пороки, всі язви і всі гріхи мистця перед родом і народом, перед справжньою, а не паперовою батьківщиною тіла й духа» [39, с. 89].

Пишучи про малоросійство, автор хотів показати не лише те, який воно мало вплив на історичну долю народу, а й на долю митця в суспільстві. Є. Маланюка вкрай обурював той факт, що малоросійство не лише призводить до знецінювання історії країни, її звичаїв, традицій, мови, а й до значних проблем в галузі мистецтва. Адже неодноразово в українській літературі траплялись випадки, коли українські твори видавали за російські. Тут Є. Маланюк згадує видатного письменника О. Довженка, який щиро хотів, щоб його твори, які підлягали реквізиції Москви, були названі українськими [32]. Та його мріям не судилося здійснитися, адже незабаром у Москві видали його твір російською мовою. Проблема полягала в тому, що деякі народи, зокрема англійці (твори О. Довженка перекладались на англійську мову) трактували його як російського письменника. Також есеїст згадує болісну ситуацію з Л. Костенко, яка, на його думку, найповніше ілюструє процес малоросизації. [32]. Не встигла вона ще повноцінно розкрити себе як поетеса, як вже пережила поразку. Її поезії зазнали критики, справа була в «...занадто певнім тоні, занадто суверенній інтонації і занадто яскравій літературній культурі» [32, с. 36].

Прикладом зросійщеного митця Є. Маланюк вважає М. Гоголя, який 1828 року приїхав до росії і, незважаючи на те, що був українцем за походженням, писав свої твори російською мовою, щоб досягти більших висот у галузі

літератури. Внаслідок тодішньої пропаганди Гоголь мусив робити вигляд, що плутає терміни росія і Русь. «Так Гоголь фатально (і, певно, несподівано для самого себе) стався фундатором міфу Руси-Росії, а – політично – дав під малоросійство своєрідну, хоч і дуже двозначну «ідеологію»» [32, с. 42].

Євген Маланюк вважав, що зберегти творчість, мислення від таких небезпечних понять як народництво та малоросійство, може письменницька діяльність Тараса Шевченка. Автор не наголошує просто на тому, що твори Шевченка можуть пробудити в наших душах патріотизм, змусити боротись за свою незалежність, а справді своїм могутнім емоційним запалом здатні вплинути на свідомість кожної особистості, заглянути в найпотаємніші частини людської душі.

Погляди Є. Маланюка на мистецтво суголосні з судженнями на цю ж тему чеського критика, есеїста та журналіста Ф. К. Шальди, якому Є. Маланюк навіть присвятив публіцистичну статтю «Ф. К. Шальда (+4. IV. 1937)». Під час знайомства з цією постаттю, есеїст був напрочуд вражений та здивований тим, що Шальда, так само як і він, проголошував у своєму творчому доробку питання мистецтва та нації. Є. Маланюк взагалі не припускав того факту, що у літературній творчості може бути заперечення нації. Для нього одне з основних призначень митця полягає у тому, аби той створював свої твори так, щоб це було щось подібне до відвертої розмови між письменником зі своїм народом. І такі твори повинні нагадувати суспільству про важливість державних цінностей: героїзм, відвагу, силу духу та патріотизм. Є. Маланюк погоджується з думкою Ф. Шальди про те, що «Національне мистецтво – це акт критики того, що в народній спільності є слабого й недоброго. Добрий поет шмагає свій нарід великим гнівом та очищальним обуренням, плохий поет поетизує малість і порожнечу національного життя» [41, с. 257]. А що ж власне критикує це національне мистецтво? На нашу думку, критиці підлягають такі явища як байдужість та бездіяльність суспільства, страх щось змінювати, конформізм, відчай у ставленні до себе та свого народу, сумніви у власних силах. Тобто справжній митець не повинен закривати очі або ж підносити проблеми своєї

держави, він має допомогти суспільству вирішити ці негаразди, направити на правильний шлях за допомогою своєї творчості. Зокрема, і Є. Маланюк, і Ф. Шальда вважають: якщо в творчості митця відсутні національні чинники, то відсутня і правда. Творчість аж ніяк не копією життя, творчість, в якій є правда, його возвеличує.

Підсумовуючи варто зазначити, чому саме темі малоросійства Є. Маланюк присвятив такі ґрунтовні праці. Він мав на меті пояснити, що митець повинен бути патріотом своєї держави і цей патріотизм проносити крізь свою творчість, адже саме твори митця повинні розкривати його як особистість, яка возвеличує націю та батьківщину, закликає суспільство до звершень на користь своєї країни, нагадувати про важливість національних чинників.

2.4. Публіцистична шевченкіана Євгена Маланюка.

Життєво-творчий шлях Т. Шевченка, його неповторна особистість як поета та людини стали предметом літературознавчих міркувань Є. Маланюка, про що свідчить цикл його публікацій у «Книзі спостережень». Статті «Репліка», «Ранній Шевченко», «Три літа», «До справжнього Шевченка», «До Шевченкових роковин», «Шевченко в житті», «Шевченкові метаморфози» та «Шевченко – живий». Вони логічно впорядковані та демонструють поетапне формування світогляду Кобзаря. Фрагментарно публіцист згадував та осмислював постать Кобзаря і в статтях інших циклів збірки, в яких роздумував над проблемою митця в суспільстві («Думки про мистецтво, «Творчість і національність» та ін.). Основна думка, якою пронизані всі есеї цього циклу, – підтвердження того, що Т. Шевченко є зразком справжньої літератури, що його тернистий шлях сприятиме відновленню культурно-політичного життя українців.

Есеїстична спадщина Є. Маланюка про Т. Шевченка є предметом роздумів таких літературознавців як В. Просалова («Є. Маланюк – поет мистецьких рефлексій: штрихи до вивчення проблеми в школі» [61]), Г. Клочек («Конгеніальність Шевченкіани Євгена Маланюка» [12]), О. Цєпа («Світоглядно-творчі домінанти раннього Тараса Шевченка в осмисленні Євгена

Маланюка» [80]), Н. Мирошкіна («Постать Т. Шевченка в есеїстичних розвідках Є. Маланюка» [46]). Для сучасного літературознавства є дуже цінними погляди Є. Маланюка на постать Т. Шевченка. Г. Клочек навіть насмівився зауважити, що «...важко, а швидше всього неможливо, знайти дослідження, котре зрівнялося б із шевченкіаною Маланюка своєю проникливістю у найбільш сутнісне, приваблювало б своєю новизною, енергійним переливом думок, врешті-решт красою вислову» [12, с. 5].

Не складно зрозуміти, чому саме Т. Шевченку Є. Маланюк присвячує такий значний цикл своїх публікацій. Однією з основних ідей, яку проголошував есеїст у своїй творчості, була національна ідея, яка полягала у відданості своїй державі, боротьбі за незалежність, відстоюванні правди. В цьому, власне, і є на думку Маланюка призначення митця в суспільстві – бути вірним сином своєї Батьківщини та нести національні візії в маси. Таким і був Тарас Шевченко. Ймовірно, що Є. Маланюк відчував цю спорідненість поглядів на творчість та життя загалом і хотів дати своє трактування життєвому-творчому шляху Т. Шевченка.

Для нашого дослідження є цікавим та доцільним для тлумачення погляд Г. Клочека на концепти шевченкології Є. Маланюка. Отож, дослідник виокремлює такі концепти: 1) «монолітність» [12, с. 5], 2) «вулканічна енергія Шевченкового слова» [12, с. 6], 3) «месіанство» [12, с. 6], 4) «живий Шевченко» [12, с. 6]. Ми спробуємо дати їм власне трактування на основі проаналізованих есеїв. Якщо переосмислити термін монолітність, то можемо говорити про цілісність творчості Кобзаря в інтерпретації Є. Маланюка. Публіцист сприймає образ Шевченка цілісно, тобто враховує всі його життєві перипетії, які мали безумовний вплив на творчість, особисті почуття та національні принципи, які неодноразово відчувалися в його поезіях, добу, в якій жив і творив письменник, і яка так чи інакше залишила певний слід на його письмі. І тільки на основі усіх узагальнень Маланюк створює і трактує суцільний образ Кобзаря. Стосовно другого концепту маємо такі міркування Є. Маланюка: «...Шевченко у тьмі історичної ночі був могутнім вибухом вулкану з його грізним громом і палаючим

полум'ям» [34, с. 73]. Тобто можемо зрозуміти, що в трактуванні есеїста творчість Кобзаря була напрочуд дивовижним явищем в тогочасній культурній та історичній добі. Це була людина, слово якої мало і має досі потужну силу. Під концептом «месіанство» маємо на увазі Т. Шевченка, який виконує своєрідну функцію рятівника. Від чого ж рятує нас Кобзар, за переконаннями Є. Маланюка? Від такого явища як малоросійство, яке не давало повноцінної змоги розвиватись українській культурі, проте завдяки творчості Т. Шевченка в українській нації прокинувся могутній дух патріотизму та бажання відстоювати права свого народу. Стосовно четвертого концепту маємо таке трактування: Є. Маланюк не вбачав у Кобзареві лише селянина з важкою долею, у великому кожусі та й шапці, а людину освічену, інтелектуально обдаровану, творця справжньої української літератури: «Є він складним виразом нашого всенаціонального творчого духу, і є він дотеперішньою вершиною нашої національної культури в якнайширшій значенні цього слова» [29, с. 153].

Є. Маланюк говорить про Шевченка як про особистість, яка повсякчас була і буде достойною пошани та всенародної любові, про людину, екзистенція якої була вкрита тернами та шаленими випробуваннями, що не завадило Кобзареві донести до нащадків свої національні переконання, силу слова та віру в щасливе майбутнє своєї держави. Поява Шевченка – ніщо інше, як диво для українського культурного та політичного життя.

Сприйняття Кобзаря як особистості повинно відбуватись безпосередньо в національному контексті, з урахуванням історичних подій України, щоб у такий спосіб читач зумів виробити власну позицію з тих чи тих питань. Складно не погодитись з есеїстом, адже національна самоідентифікація кожного громадянина відбувається в тому числі й завдяки митцям, у творчості яких є ідеї патріотизму та активної громадянської позиції. А реалії життя Т. Шевченка були своєрідним поштовхом до патріотичних мотивів у творчості, яка була і є уособленням долі пригніченого народу. «Занадто він був зв'язаний із самим національним єством своєї Батьківщини, занадто страшну в своїй реальності Україну носив в собі самім» [37, с. 122-123].

Для повноцінного розуміння світогляду Т. Шевченка есеїст практично починає статті з петербурзького періоду поета. І тут же для порівняння вводить постать М. Гоголя. Автор есею розмірковує над тим, що Петербург для нього – це те місце, де він планував розвивати свою творчу діяльність «на благо отечества» [37, с. 121]. Тоді як для Кобзаря це місто було лише одним з етапів життя, який характеризувався викупом з кріпацтва та навчанням в академії мистецтв. Є. Маланюк засвідчує, що Петербург – це те місце, «...де з молодиком Шевченком відбулося чудо «овідієвих метаморфоз» («Художник»))» [37, с. 121]. Публіцист згадує послання Шевченка «Гоголю», щоб показати потужне ставлення поета до українських реалій. Спираючись на рядки з послання «Ти смієшся, а я плачу» [40, с. 137], Є. Маланюк говорить про те, що плач був «...обудженням національної пам'яті («Розрита могила», «Чигирин», «Суботів»), був зрушенням важкого закляття («Великий льох»), був вибухом свідомості ошуканого народу («Сон», «Кавказ»))» [40, с. 137].

Є. Маланюк роздумує над засадами Шевченкового формування як особистості та патріота ще коли говорить про його ранній період життя. На його думку, це відбулося, коли Кобзаря викупили з кріпацтва. Шевченкові взагалі було складно збагнути, що він вже вільний, а його родина досі є підневільною, навіть більше – його любий український народ живе в кріпацтві. Це усвідомлення гнітило його душу, про що свідчать і його поезії, і його листи до рідних, в яких він описує свій невимовний жаль, сум за рідною домівкою та близькими людьми. Тому на думку дослідника, «...ця гірка свідомість була першим натуральним наслідком його психологічно-інтелектуального зросту, його політично-національного прозріння» [37, с. 122]. Є. Маланюк ще не раз апелюватиме до проблеми цього зросту Т. Шевченка. Есеїст із захопленням констатує те, що загалом увесь життєво-творчий шлях Кобзаря характеризується неперервним зростом та розвитком: «І свідомість його, і його творчість являють рідкий в історії культури приклад органічного, суцільного зростання особистості й її світогляду – вверх» [37, с. 124]. Шевченко постійно намагався розширювати тематичний обрій своїх творів, навіть одну і ту ж тему крізь роки міг

деталізувати та надавати їй більшого сенсу. В цьому контексті публіцист говорить про вічний мотив, під яким розуміємо «Думи мої», «...спочатку тьмянний і неясний, але вже повний велетенського змісту, дедалі розкривається щораз повніше, деталізується щораз яскравіш» [37, с. 123].

Є. Маланюк зосереджується на проблемі стилю письменника і розмірковує над частими дискусіями стосовно того, чи варто уналежнювати Шевченка до романтизму, одразу ж відповідаючи собі «...у значній мірі даремною, по суті, треба уважати дискусію на тему: романтик чи не романтик був Шевченко, наче всього генія можна убгати в шухляду якогось «ізму» [37, с. 125]. Після чого маємо узагальнені судження щодо всіх митців загалом, які можна охарактеризувати так: митець витрачає доволі багато часу для формування свого творчого «я», намагаючись всесторонньо осягнути реалії мистецького життя, тому й шукає себе в багатьох напрямках та стилях. Та апелюючи конкретно до згаданого напрямку на основі міркувань публіциста маємо змогу зрозуміти, що кожен митець переживає на своєму творчому шляху етап романтизму, який зумовлений внутрішнім станом письменника. Та все-таки щодо творчості Шевченка есеїст робить висновки: «...формально окреслений як поет тієї доби, себто поет романтичний» [37, с. 126], адже знав і читав твори відомих на той час романтиків, його поеми раннього періоду творчості композиційно відповідали вимогам романтизму та й взагалі в його романтизмі «...збіглися разом і надзвичайно романтичні перипетії його особистого життя, і могутньо романтичний перший розгін пробудженого в нім поета, і настрої тодішньої доби в літературі» [37, с. 126]. Хоча не слід відкидати той факт, що Шевченків романтизм перебуває у тісному зв'язку з реальністю та дійсними на той час подіями. І однією з ознак шевченкового романтизму, на думку есеїста, був псевдонім *Перебендя*, який «...був широкою концепцією, сказати б «живого сумління народу», поета-апостола, поета – національного пророка» [37, с. 126].

Публіцист практично в кожній зі статей намагався зацентувати увагу на винятковості патріотизму Т. Шевченка, проте ні в якому разі не мав на увазі, що більш ніхто з тодішніх поетів не мав любові до своєї Батьківщини, просто ніхто

на той час не прагнув так сильно «...вдихнути історичне життя в завмерлий національний організм» [40, с. 130], «...розкрити очі ошуканій кріпацькій масі» [40, с. 130] як Кобзар. Складно згадати поета, який намагався б так нещадно описати у своїй творчості зневагу до усього малоросійського та той механізм російської імперії, який знищував усе українське на своєму шляху, як Т. Шевченко. Є. Маланюк вбачав своєрідну унікальність у поемах Кобзаря («Кавказ», «Сон» тощо), яка полягала у донесенні до українського народу думки про самодержавство росії. Згадані поеми свідчать про Т. Шевченка як мудрого аналітика, який зміг дати детальний аналіз російській політиці в усіх її проявах. За словами публіциста, Т. Шевченко «...відчув і закипів таким гнівом до псевдоімперської потвори і такою любов'ю до свого zagrożеного народу, що і цим гнівом, і цею любов'ю нарід його віджив, жив і житиме» [29, с. 145].

Завершуючи низку статей, присвячених Шевченкові, есеїст розмірковує над трагізмом несприйняття та нерозуміння Кобзаря. Є. Маланюка не стільки хвилює те, що подекуди іншим націям не під силу зрозуміти талант Шевченкового слова, як те, що своєрідне несприйняття відбувається в межах нашої держави та суспільства. Наприклад, не вдалося відчутти увесь прихований сенс Кобзаревих слів таким видатним постатям як М. Хвильовий, який устами своїх героїв доводив, що Шевченко не дав належної змоги розвиватися нашій культурі, показував недоцільність такої масштабної сентиментальності у поезіях Кобзаря; П. Куліш, який, незважаючи на приятелювання з Т. Шевченком, подекуди іронічно висловлювався стосовно його творчості: «...на певнім закруті своєї інтелектуальної мандрівки раптом побачив був в його поезії «п'яну музу» [44, с. 165]. Та й взагалі, на превеликий жаль для Є. Маланюка, по смерті Кобзаря поширювалась тенденція занепаду сприйняття його пророцтв, його постать нібито вже й не сяяла таким яскравим полум'ям як за його життя. «Було те, що можна б назвати паралічом Шевченкової емоції, Шевченкового нерву в офіційному суспільстві» [44, с. 165]. Це забуття, на думку публіциста, було характерне для тієї частини суспільства, яка глибоко пошановувала творчість Кобзаря, емоційно реагувала на неї, але не хотіла занурюватись у глибини

творчої лабораторії митця та сприймала його стереотипно як «письменника в кожусі» [44]. На нашу думку, Є. Маланюк відверто боїться того, що почасти доба, люди, влада цілеспрямовано впливають на те, щоб такий своєрідний параліч набував все нових і нових обертів. Тому наголошував на тому, що справжньою зброєю, яка може мати вплив на людство, є митець, його книга та вічне слово, але не усім під силу це збагнути. Есеїст демонструє місце Кобзаря в суспільстві крізь призму самого суспільства, тобто люди повинні навчитися інтелектуально сприймати творчість Шевченка, розвивати свої здібності як реципієнта творчості, а головне – мати бажання читати та нести в народ ідеї митця. Публіцист ще й глузливо зауважує на неповноцінності тих, хто не сприймає «...монолітної суцільності Шевченка й готичного зростання його геніяльної особистості» [37, с. 124], внаслідок чого не матимуть змоги досягнути віхи його творчості.

Висновки до 2-го розділу.

Публіцистика Є. Маланюка демонструє філософські та глибокі роздуми про роль та призначення митця та мистецтва в суспільстві, його вплив як на окрему особистість, так і на цілу державу. Як і в поетичній творчості, так і в публіцистичній, літературознавець обґрунтовує думку про те, що митці повсякчас стикалися з труднощами на своєму шляху, які й відбивалися у їхній творчості, проте саме їм під силу завжди зберігати віру у прекрасне та загальнолюдські цінності у своїй творчості. Літературно-критичні праці митця показали, що основною у системі його поглядів є націєтворча функція, якій мистецтво має відповідати. Кожен письменник повинен насамперед бути патріотично налаштованим, творити на благо своєї країни, навіть перебуваючи поза її межами, наділяти цією патріотичною ідеологією усю свою творчість. У мистецтві, на переконання публіциста, обов'язково має бути людина, котра не піддається впливу суспільних чи політичних умов, вміє логічно передбачити майбуття свого народу, має бажання за будь-яких обставин популяризувати власну творчість та духовно її збагачувати – Геній.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА В ЗЗСО

3.1. Вивчення поетичної творчості Є. Маланюка на уроках української літератури.

Доктор філологічних наук Віра Просалова зазначає: «уведення до шкільної програми творів Є. Маланюка – це лише етап на шляху повернення спадщини великого поета, чий доробок гідно репрезентував Україну в світі, чия творча діяльність була спробою пориву у вільний світ» [61].

Відповідно до чинної навчальної програми (з 1 вересня 2018 року) життя та творчість Є. Маланюка вивчається в 11 класі у розділі «Під чужим небом» [49], на який виділено 5 годин (враховуючи і твір Івана Багряного «Тигролови»). Тому можемо вважати, що на постать Є. Маланюка виокремлюють лише 2 години, які можна розподілити за темами у такий спосіб: перша тема – «Література письменників-емігрантів. «Празька школа української поезії та її представники» [49]. Євген Маланюк. Коротко про митця»; друга тема – «Художнє осмислення героїчної і трагічної історії України, оптимістичний висновок про її майбутнє в поезії «Уривок з поеми». Її актуальність, символічність назви. «Напис на книзі віршів...» – ліричний роздум про призначення поезії, важливості місії поета закарбовувати свій час для нащадків» [49]. Слід зауважити, що ці твори були введені до програми 2018 року, а до цього часу одинадцятикласники вивчали поезії «Під чужим небом» та «Стилет і стилос». Також для додаткового прочитання учням пропонують інші поезії поета, есеї «Малоросійство» та «Нариси з історії нашої культури». На жаль, ми констатуємо, що досить мало годин у навчальній програмі відведено на таку важливу для української культури постать, тому сподіваємось, що найближчим часом ця ситуація зміниться і, можливо, не тільки збільшать кількість годин на вивчення, а ще й додадуть нові твори, які є важливими для повноцінного сприйняття поета (наприклад, вірш «Біографія» або ж поезії, присвячені колегам по перу – «Сучасники», «Шевченко», «Ars poetica»; для самостійного

прочитання доцільно було б і додати публіцистичний доробок митця – праці «Думки про мистецтво», «Поезія і вірші» та ін.)

Програма передбачає, що після вивчення життєво-творчого шляху Є. Маланюка в учнів будуть наявні такі предметні компетентності: «знає й розповідає про історичні умови і функціонування української літератури за кордоном, про «празьку школу» української поезії та її представників; коротко про життя і творчість Є. Маланюка; розкриває особливості художнього осмислення долі України в поезії «Уривок з поеми»; пояснює символічність її назви; указує на актуальність оптимістичного висновку про майбутнє України; характеризує із посиланням на текст поезії «Напис на книзі віршів» погляди митця на призначення поезії, важливість місії поета закарбовувати вий час для нащадків» [49]. Такі ключові компетентності: «доводить важливість прояву ініціативи, готовності брати на себе відповідальність; розуміє зв'язок історичного минулого із сучасністю; толерантно відстоює власну позицію в дискусії» [49].

Попри те, що ми маємо у програмі так мало годин на вивчення Є. Маланюка, все одно як педагоги ми повинні використовувати якомога більше ресурсів, які репрезентують поета як непересічну особистість. Наведемо приклад основних інтернет-джерел, якими може послуговуватися педагог під час підготовки до уроку: «Євген Маланюк однозначний проти малоросів | Велич особистості | грудень 14» (канал «Ігуна Farion»); «Архітектори розуміння» Олі Гнатюк | Про Євгена Маланюка (канал «Espresso. TV»); «Час поезії». Випуск № 6. Євген Маланюк (канал «Суспільне Культура»); Євген Маланюк д/ф (2020) (канал «Мить історії, movie»); «Візуалізація поезії Євгена Маланюка «Уривок з поеми» (канал «Американо»); 11 клас. Українська література. Творчість Євгена Маланюка» (канал «Всеукраїнська школа онлайн»). Для того, щоб учні краще запам'ятали поезії поета, на інтернет-джерелах навіть можна знайти його вірші, поставлені на сучасну музику: «Міха (АПОКРИФ) – Уривок з поеми (Євген Маланюк) (РЕП ДО ЗНО) (канал «проект Апокриф»)). На уроках можемо використовувати фрагменти таких відео, а якщо учні будуть зацікавлені

подібним матеріалом, то вчитель може дати на нього посилання, щоб вони подивилися його вдома або ж обговорили на уроках позакласного читання, факультативах, гуртковій роботі тощо.

Пропонуємо конспект уроку за творчістю Євгена Маланюка в 11 класі.
Тема уроку: «Художнє осмислення героїчної і трагічної історії України, оптимістичний висновок про її майбутнє в поезії «Уривок з поеми». Її актуальність, символічність назви. «Напис на книзі віршів...» - ліричний роздум про призначення поезії, важливості місії поета закарбовувати свій час для нащадків» [49].

Мета уроку:

навчальна: формувати в учнів уміння з'ясувати ідейно-художній зміст поезій, логічно мислити, узагальнювати матеріал;

розвивальна: розвивати усне мовлення, пам'ять учнів, навички висловлювати власну думку;

виховна: виховувати почуття патріотизму, національної гідності, любов до поезії.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: портрет Є. Маланюка, збірка «Земля і залізо», тлумачний та літературознавчий словники.

Форми, методи, прийоми роботи: бліц-опитування, словникова робота, «дерево знань», робота в групах, музична пауза, «ПРЕС», інформаційне гроно.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бліц-опитування

1. Хто є представниками Празької школи? (Є. Маланюк, Ю. Липа, О. Ольжич, Ю. Дароган, О. Теліга, Н. Лівницька-Холодна, Л. Мосендз, Юрій Клен, О. Лятуринська)
2. Які провідні мотиви творчості «пражан»? (*патріотизм та мужність*)
3. В яких напрямках писали представник Празької школи? (*неокласицизм та*

неоромантизм)

4. Який характер мають поезії Олени Теліги? (*оптимістичний*)
5. Де і коли народився Євген Маланюк? (*с. Новоархангельськ на Херсонщині; 2 лютого 1897р.*)
6. Якого року поет емігрував до Польщі? (*1922*)
7. Як називалась група, одним з засновників якої був Є. Маланюк? (*«Танк»*)
8. Як Є. Маланюк був задіяний у літературному процесі, коли емігрував до Західної Німеччини? (*був учасником МУРу*)
9. Назвіть відомі вам збірки поета. (*«Стилет і стилос», «Гербарій», «Земля й залізо», «Земна мадонна», «Влада», «Поезії в одному томі», «Остання весна»*)
10. Коли помер Є. Маланюк? (*16 лютого 1968р.*)

III. Повідомлення теми уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Сьогодні на уроці ми з вами поринемо у поетичний світ представника празької школи – Євгена Маланюка. Навчимося розуміти та осмислювати трагічність історичних подій в Україні, їх важливість та спробуємо визначити яку місію у суспільстві виконує поет та його творчість.

IV. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

1. Робота над ліричним твором «Уривок з поеми»

Слово вчителя. Євген Маланюк – людина глибоких національних переконань. Уся його творчість є свідченням того, що любов до Батьківщини, патріотизм є одними з найцінніших та найпотрібніших почуттів. В еміграції поет зумів не втратити себе як людину та поета, а стати рушійною силою на шляху до свободи та формування могутнього та національно свідомого суспільства. Поет був готовий здобувати незалежність своїй державі, і робив це спочатку холодною зброєю, а згодом і зброєю слова. Якою ж постає українська державність у поезії Є. Маланюка «Уривок з поеми»?

Виразне читання поезії вчителем

- Які почуття у вас виникли після прослуховування поезії? (*почуття гордості за свою Батьківщину; почуття патріотизму; почуття віри у краще майбутнє для свого народу; почуття національної свідомості*)

Словникова робота. У поезії є чимало незнайомих вам слів. Спробуймо дати їм визначення за допомогою тлумачного словника.

1. **Рокотати** – «утворювати розкотисті монотонні звуки, рокіт»; «лунати, звучати» [1].
2. **Поплічник** – «товариш, співучасник в якій-небудь почесній справі, сподвижник» [1].
3. **Чернь** – «перев. зневажл. Простий народ, низи суспільства» [1].
4. **Криця** – «те саме, що сталь»; «шматок неочищеного від різних домішок заліза пористої будови, який утворюється під час виплавляння сталі з руди або чавуну» [1].
5. **Прерія** – «рівнинна місцевість у Північній Америці з трав'янистою рослинністю степового типу»; «степовий ландшафт, що нагадує таку місцевість» [1].

Слово вчителя. Літературознавиця Подворчан А. З. говорить про те, що «у творі Євген Маланюк акцентує увагу на спадкоємності у боротьбі українців за незалежність. Він сам є учасником цієї боротьби, гордий «праправнук січовика». Тому й епіграф дібрав відповідний: «Je suis un fils de cette race...» («Я син своєї раси...»))» [60, с. 165].

Метод «Дерево знань»

(На дошці розташоване велике роздруковане фото дерева, на якому є багато листків, кожен з яких вміщує у собі запитання. Учням потрібно зривати листок і приносити його своїй команді, після чого одинадцятикласники активно обговорюватимуть питання і даватимуть на них відповідь, у такий спосіб заробляючи собі бали. Учитель допомагатиме учням дійти до спільного рішення та допомагати відповідати на запитання)

1. Яким у поезії зображений ліричний герой? (*Ліричний герой цього твору – це справжній патріот, носій національних прагнень та переконань, людина, яка готова на все, щоб його держава була незалежною. Також можемо зрозуміти, що образ ліричного героя подано в автобіографічному контексті: «Внук кремезного чумака, Січовика блідий праправнук, Я закохавсь в гучних*

віках, *Я волю полюбив державну* [35, с. 70].

2. Яких історичних осіб і з якою метою згадує Є. Маланюк у поезії? (Автор згадує Б. Хмельницького, М. Залізняка, І. Мазепу, І. Гонту для того, щоб переконати читачів пам'ятати героїчне минуле нашого народу і зацентрувати увагу на тому, що без таких визначних людей з минулого, які є важливою сторінкою в історії України, неможливе майбутнє. Згадані постаті демонструють періоди змагань української нації).

3. Для чого автор поезії цитує слова Т. Шевченка «Вставайте! Кайдани порвіте» [35, с. 71]? (Насамперед тому, що Т. Шевченко – це український пророк, який передбачав історичні події України. Також автор цими словами доводить незламність свого народу та віру в його сили, наслідком чого буде щаслива майбутнє).

4. Яким має бути ідеальний патріот на думку Є. Маланюка? (Патріоти – це ті, хто «уміли кинуть п'яний сміх в скривавлене обличчя – муці» [35, с. 70], ті, кого «жадний примус, жадне зло їх не примусило скривиться» [35, с. 71]).

5. Що автор мав на увазі, використовуючи образи Бугу, Синюхи, Запорізької Січі? (Є. Маланюк через ці образи натякає на те, що держава може досягти найвищого рівня національного піднесення).

6. Чи простежуються у творі мотиви ностальгії? Де саме? (Так, помітно, що автор сумує за рідним краєм: «весен вербний пух, і дух землі – з дитинства нюхав» [35, с. 71]).

7. Для чого, на вашу думку, поет апелює до минулого? (Тому що минуле нашого народу повинно бути показником того, як слід любити свою Батьківщину, боротися за неї. Також нагадує про здобутки та переваги наших предків, які «уміли кинуть п'яний сміх в скривавлене обличчя – муці» [35, с. 70] для того, щоб показати козакам взірець переможця).

8. Як ви гадаєте, чому твір має саме таку назву? (Під словом «поема» автор можливо мав на увазі історію українського народу, і саме з цієї історії автор подав для читачів уривок для осмислення).

Робота в групах

(Завдання для І групи – скласти паспорт твору; завдання для ІІ групи – написати таблицю «Художні засоби поезії»)

Паспорт твору

1. Вірш «Уривок з поеми», автор – Євген Маланюк.
2. Збірка «Земля і залізо».
3. Рік написання – 1924.
4. Літературний рід: лірика.
5. Вид лірики: громадянська
6. Жанр: вірш
7. Епіграф: «Je suis un fils de cette race... E. Verhaeren» [35, с. 70] (Я син цієї породи Е. Верхаеран).
8. Тема: зображення славної історичної пам'яті української нації; показ найкращий якостей наших козаків.
9. Ідея: возвеличення народу з історичним минулим; засудження ворожої політики.
10. Віршовий розмір: чотиристопний ямб
11. Римування: перехресне

Таблиця «Художні засоби поезії «Уривок з поеми»

Епітети	«кремезного чумака» [35, с. 70]; «блідий праправнук» [35, с. 70]; «гучних віках» [35, с. 70]; «волю державну» [35, с. 70]; «запорозька кров» [35, с. 70]; «міцних поплічників» [35, с. 70]; «отаманів курінних» [35, с. 70]; «п'яний сміх» [35, с. 70]; «скривавлене обличчя» [35, с. 70]; «залізна голова» [35, с. 70]; «катівської сокири» [35, с. 70]; «дикий вихор» [35, с. 70]; «упевнена рука» [35, с. 70]; «сивого Мазепу» [35, с. 70]; «батуринським огні» [35, с. 70]; «свячений ніж» [35, с. 70]; «майбутні діти» [35, с. 70]; «жадний примус» [35, с. 71]; «жадне зло» [35, с. 71]; «херсонські прерії» [35, с. 71]; «херсонський
----------------	--

	вітер» [35, с. 71]; «козацький Буг» [35, с. 71]; «вербний пух» [35, с. 71]; «послів московських» [35, с. 71].
Метафори	«я заховавсь в гучних віках» [35, с. 70]; «волю полюбив державну» [35, с. 70]; «рокоче запорозька кров» [35, с. 70]; «уміли кинуть п'яний сміх в скривавлене обличчя – муці» [35, с. 70]; «залізна голова жбурляла в чернь такі слова» [35, с. 70]; «я там весен вербний пух і дух землі з дитинства нюхав» [35, с. 71]; «і з серця кров'ю крикнув Гонта» [35, с. 71].
Порівняння	«вони лишилися, як криця» [35, с. 71]; «херсонські прерії – мов Січ» [35, с. 71].
Звертання	«Даремно, ворогу, радій» [35, с. 71]; «народ мій – в ураган подій жбурне тобою ще, невірний» [35, с. 71].
Метонімія	«Як не калічила Москва» [35, с. 71].
Алюзія	«І рідним був одразу клич: - Вставайте! Кайдани порвіте» [35, с. 71]; «Вони взяли свячений ніж, Залізняка майбутні діти» [35, с. 70].

Метод «ПРЕС»

Учням потрібно дати відповідь на запитання «Чи актуальний твір Є. Маланюка досі?» за поданою схемою: 1. **Я вважаю, що...**(висловлення думки). 2. **...тому що...** (доведіть чому ви так вважаєте). 3. **...наприклад...** (підтвердіть вашу думку аргументованими прикладами). 4. **Отже...** (узагальніть власну позицію).

Очікуваний результат. **Я вважаю**, що твір Є. Маланюка «Уривок з поеми» актуальний нині, **тому що** в ньому порушується низка важливих проблем, **наприклад**: проблема історичної пам'яті народу; проблема загарбницької політики ворога; проблема формування національної свідомості; проблема віри

в перемогу. **Отже**, враховуючи сучасні події в Україні, впевнено можемо сказати, що поезія зберегла свою актуальність.

«Музична пауза»

Пропоную вам послухати виконання твору «Уривок з поеми» в сучасній музичній обробці (реп-гурт «Апокриф») як доказ того, що теперішня молодь цікавиться поезією Є. Маланюка і хоче надавати їй друге дихання.

2. Робота над поезією «Напис на книзі віршів»

Слово вчителя. Темі митця в суспільстві Є. Маланюк присвятив значний доробок своїх праць. Цю тему поет порушував і в низці есеїв («Думки про мистецтво», «Поезія і вірші», «Лист до молодих» тощо) і в поезіях, які є зразком того, який повинен бути письменник («Невичерпальність», «Сучасники», «Шевченко» тощо). І з усіх його напрацювань можемо зробити лише один висновок – митець повинен навіть попри складну долю, важкі життєві обставини бути взірцем того, як потрібно шанувати свою Батьківщину, як формувати національно свідомо націю та залишати мудрі настанови своїм нащадкам. Саме такою ідеєю пройнята поезія Є. Маланюка «Напис на книзі віршів». *Виразне читання вчителем поезії.*

Словникова робота

1. **Когорта** – «перен., уроч. Згуртована спільними ідеями, цілями, прагненнями група людей» [1]
2. **Morituri** – вмерти.
4. **Сурмити** – «подавати сигнал сурмою» [1].
5. **Морок** – «відсутність світла; темрява, темнота» [1].
6. **Мет** – «діал. Момент» [1].

Робота з текстом: виразне читання учнями кожної строфи, після чого – бесіда за прочитаним.

Варіанти питань та відповідей для бесіди:

1. Перша строфа розкриває місце Є. Маланюка в літературному процесі та житті загалом. Чому автор говорить про себе саме так? («Напружений» [35, с. 130] автор через свої складні життєві обставини, «незломно-гордий» [35,

с. 130] *через те, що не піддавався нікому і мав чіткі принципи в житті. Фразу «залізних імператор строф» [35, с. 130] слід розглядати у переносному значенні, адже «залізні строфи» – це, ті, які характеризуються незламністю та непохитністю і поет бачив себе володарем своїх же незламних слів. Автор веде свої поезії «в обличчя творчих катастроф» [35, с. 130], тому що розуміє, що шлях митця непростий, на якому можуть зустрітись і недобрі люди і обставини, які намагатимуться зламати поета як особистість).*

2. Про що свідчить згадка Батуринської трагедії у 2 строфі? (*Є. Маланюк демонструє читачам, що відображення історичних подій у творчості – важливе завдання кожного поета. Потрібно пам'ятати та цінувати минуле, щоб уміти боротися за світле майбутнє*). – Ще, учні, хочу звернути вашу увагу на латинське слово «морітурі». Так колись вітались гладіатори, це свідчило про те, що вони готові до бою. І автор ніби натякає на те, що наш народ, якщо потрібно, завжди буде готовим захищати права та свободу своєї держави.

3. Третя та четверта строфи є свідченням того, що ліричний герой готовий брати все у свої руки, зібрати усі сили та йти у наступ. Яким, виходячи з поезії, може бути наслідок цього наступу? (*Автор пише про те, що цей наступ «завісу роздере» [35, с. 130]. Цілком можна припустити, що завіса – це своєрідний символ тогочасної радянської влади, яка панувала в Україні, і якої усі хотіли позбутися*).

4. П'ята та шоста строфи – це власне звернення до нащадків, яке передав Є. Маланюк. Зникне темрява, і тоді, на сподівання автора, майбутнє покоління зрозуміє як «розгорнеться простір без меж» [35, с. 130]. Що ще мають зрозуміти нащадки Є. Маланюка? (*«Чому стилетом був мій стилос і стилосом бував стилет» [35, с. 130]. Поет хотів, щоб його нащадки зрозуміли тісний зв'язок між холодною зброєю та зброєю мистецтва, адже життєвий шлях Є. Маланюка показав як можна боротися за краще майбутнє і мечем, і словом*).

Паспорт твору

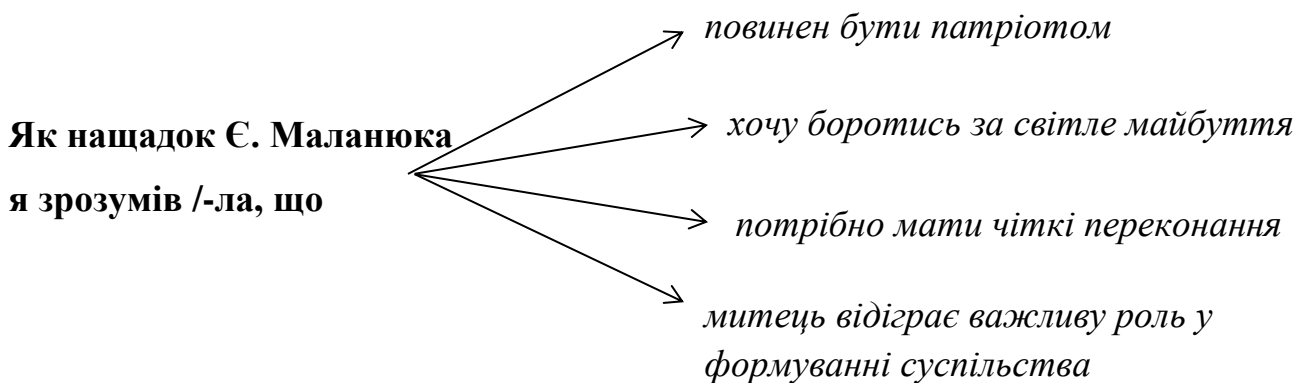
1. Вірш «Напис на книзі віршів», автор – Євген Маланюк.
2. Збірка «Земля й залізо».

3. Рік написання – 1925.
4. Літературний рід: лірика.
5. Вид лірики: громадянська.
6. Жанр: вірш
7. Тема: зображення поетом складних умов для написання поезії та звернення до майбутнього покоління.
9. Ідея: возвеличення митців за їхню невтомну працю.
10. Віршовий розмір: чотиристопний ямб
11. Римування: перехресне

Є. Маланюк у поезії майстерно послуговується таким стилістичним прийомом як «алітерація». Пригадаймо, що алітерація – це «Поетичний прийом, який полягає в доборі слів з повторюваними однаковими приголосними звуками» [1]. Відшукайте у вірші приголосний звук, який найчастіше вживає автор.

Справді, це звук р. Він надає творові експресивності та підвищеного емоційно-сміслового навантаження, адже характеризується грізністю та різкістю.

Складіть **інформаційне гроно** «Як нащадок Є. Маланюка я зрозумів...»

Цитата для роздумів: «Маланюка поезія залишається...доказом суворой сили українського слова, його здатності бути не лише мелодійним, ніжним, барвистим, гнучким, вигадливим, – а й безжально-точним, пружним,

лапідарним, його здатності бути згустком волі й думки, що концентруються в пекуче почуття» [8]. (Іван Дзюба)

V. Підсумок уроку

Слово вчителя. Отже, сьогодні на уроці ми вкотре переконались, що постать Є. Маланюка надзвичайно важлива в українській літературі, це людина, яка зуміла своєю творчістю надихнути читачів на роздуми над державністю України, переконати наскільки важливо пам'ятати та пишатися історією свого народу. Поет вірить в оптимістичне майбутнє для своєї Батьківщини та передає цю віру своїм нащадкам, які, переконаний автор, зможуть бути справжніми патріотами. Актуальність твору безсумнівна, адже в такі складні для нашої держави часи, ми повинні берегти її та вірити в перемогу. Також ви змогли осягнути важливість поета для формування нації, побачити, що навіть незважаючи на складну долю, митець прагне творити та нести свої ідеї у світ.

VII. Рефлексія

Чи корисний був для вас урок та що ви запам'ятали?

VIII. Оцінювання

IX. Повідомлення домашнього завдання

1. Знайти та записати художні засоби поезії «Напис на книзі віршів».
2. На ЗНО 2020 року для власного висловлення була така тема «Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?». Поміркуйте та усно викладіть власні думки на цю тему, опираючись на життєпис Є. Маланюка та його вірш «Уривок з поеми».

3.2. Методичні засади організування уроків позакласного читання за творчістю Євгена Маланюка.

Уроки позакласного читання – невід'ємна складова літературної освіти. Чому ж вони є важливими? Насамперед тому, що сприяють розширенню кругозору, розвитку навичок виразного читання та умінь обмінюватись враженнями від прочитаного, викликають інтерес до творчості певного письменника та літературного процесу загалом, розвивають самостійність,

креативність та формують естетичні смаки учнів. Тому вчитель-словесник повинен у своїй практиці обов'язково запроваджувати уроки позакласного читання.

Учена-методист Н. Волошина у посібнику «Наукові основи методики літератури» акцентує увагу на тому, що позакласна робота в українській літературі виконує такі функції: «1) це – один з найважливіших засобів літературної освіти; 2) належить до системи навчально-виховних заходів школи; 3) привчає до цілеспрямованого систематичного читання художніх творів; 4) залучає до різних видів мистецтва, розвиває ініціативу, самодіяльність, творчі здібності учнів; 5) у поєднанні з уроками літератури є важливим засобом зв'язку навчання з життя» [51, с. 162].

Для методичної розробки конспекту уроку позакласного читання «Кривавих шляхів апостол» ми обрали дві поезії – «Біографія» та «Шевченко». Вибір був зумовлений тим, що ці вірші вповні розкривають проблему митця в суспільстві. Перший з них – автобіографічний, який дає змогу нам побачити усі труднощі та перипетії митців загалом на прикладі життєвого шляху самого автора, другий – це показ того, що Є. Маланюк захоплювався творчістю колег по перу та своїми поезіями хотів показати, яка складна доля випала їм та як вони уміли силою слова впливати на формування національного світогляду народу. Нижче поданий конспект уроку, розрахований на те, що учні відкриють для себе уже відомого автора з іншої сторони, переконаються у важливості постаті митців для літератури та суспільства загалом і зацікавляться іншими поезіями та публіцистичними працями Є. Маланюка, які присвячені темі митця та мистецтва.

Тема уроку: Проблема митця в суспільстві на прикладі поезій Євген Маланюка «Біографія» та «Шевченко»

Мета уроку:

навчальна: висвітлити проблему митця в суспільстві в поезіях автора; з'ясувати ідейно-художній зміст віршів; формувати вміння в учнів критично мислити та аналізувати поезії; формувати навички чітко та лаконічно висловлювати власну думку;

розвивальна: розвивати зв'язне мовлення та комунікативні здібності одинадцятикласників;

виховна: виховувати в учнів почуття патріотизму та інтерес до творчості Є. Маланюка

Тип уроку: урок поглибленого розуміння прочитаного

Форма уроку: урок-пошук

Обладнання: портрет Є. Маланюка і Т. Шевченка; збірка «Стилет і стилос» та «Земля і залізо»; словники.

Форми, методи, прийоми роботи: «Правильний код», робота в групах, словникова робота, «інтерв'ю», «займи позицію», «коло ідей», «мозковий штурм», «незакінчене речення».

Хід уроку

Епіграф:

«То ж – не поет, хто лиш невпинно
Дзюркоче про добро і зло.
Поет – мотор! Поет – турбіна!
Поет – механік людських мас,
Динамомайстер, будівничий.
Повстань майбутнього сурмач» [35, с. 72]
Є. Маланюк

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

«Правильний код»

Перед тим як поринути у поетичний світ Є. Маланюка нам з вами потрібно пригадати основні факти біографії поета. Я пропоную вам визначити послідовність подій з життя поета, а в результаті ви отримаєте код, який відчинить нам двері у творчу лабораторію митця.

1. Виїзд до США і робота інженером.

2. Навчання в Єлисаветградській реальній гімназії.
3. Вихід у світ збірки «Стилет і стилос».
4. Навчання в Київській військовій школі.
5. Еміграція до Західної Німеччини.
6. Період творчості, який характеризується збірками «Влада», «Остання весна», «Серпень».
7. Еміграція до Польщі, де поет опинився у таборі інтернованих.
8. Друк власних творів у еміграційних журналах.
9. Заборона імені Є. Маланюк на батьківщині впродовж 70 років.

Ключ: 247835169

III. Повідомлення теми уроку. Мотивація навчальної діяльності

Актуальність проблеми митця у суспільстві беззаперечна. Митці – це люди, які своїм сильним словом впливають на розвиток культури, несуть в маси потужні національні ідеї та на власному прикладі доводять, що ніколи не можна здаватися. В чому ж полягає призначення митця у суспільстві на думку Є. Маланюка? Відповідь на це питання ми спробуємо дати сьогодні на уроці, проаналізувавши поезії поета «Біографія» та «Шевченко».

IV. Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Один з найбільш вживаних мотивів у творчості Є. Маланюка – це автобіографічні мотиви та змалювання образів своїх колег по перу. Триптих «Біографія» має чітко виражений автобіографічний мотив, який демонструє нам на прикладі життя самого поета роль митця для суспільства.

2. Виразне читання вчителем поезії Є. Маланюка «Біографія»

Яке перше враження у вас після прослуханого ліричного твору? На що насамперед звернули увагу? *(Відповіді учнів)*

3. Теорія літератури

Триптих – це «поетичний твір із трьох віршів, уривків і т. ін., об'єднаних спільним задумом» [76].

Поміркуйте, який спільний задум цієї поезії? *(Митець відчуває відповідальність перед своєю землею та своїм народом, тому хоче якнайшвидше*

зробити все те, що запланував, втілити у реальність усі творчі амбіції)

4.Ідейно-художній аналіз твору

4.1.Робота в групах

Завдання групі дослідників:

- Визначити тему та ідею твору, зробити короткий паспорт твору.

Завдання групі психологів:

- Поміркуйте над тим, чим зумовлена складна доля ліричного героя і яким він вбачає своє життя?

Очікувані результати

Паспорт твору

1. Вірш «Біографія», автор – Євген Маланюк
2. Збірка «Стилет і стилос»
3. Рік написання – 1925
4. Літературний рід: лірика
5. Вид лірики: філософська
6. Тема: зображення роздумів ліричного героя, який хоче зрозуміти себе, своє місце в житті, враховуючи складну життєву долю; показ страху не встигнути здійснити почате.
7. Ідея: утвердження відчуття обов'язку перед Україною.

Можемо сказати, що це автобіографічна поезія, яка є відтворенням нелегкого шляху Є. Маланюка, якому довелося пережити розлуку з рідною землею та близькими людьми, перебувати довгий час в еміграції, яка наклала відбиток на внутрішній стан поета (*«і тільки бачу – камні, вірші»* [35, с. 35]). Його шлях до мрії був *«без шляху, без батька, без предтечі»* [35, с. 35], тому ліричний герой сподівається лише на себе. Не завжди поет відчував підтримку з боку співвітчизників (*«і тільки чую – гул погроз»* [35, с. 35]). Герой вбачав своє життя в тому, щоб *«Все чути. Всім палать. Єдиним болем бути»* [35, с. 35]. Покликання ліричного героя як митця – бути смолоскипом, тобто віддано служити своїй батьківщині.

4.2.Метод «Інтерв'ю» (для реалізації методу потрібно учнів поділити на

пари; один з учнів виконує роль інтерв'юера, інший – респондента (Євгена Маланюка).

Питання №1. *Євгене, що Ви маєте на увазі під фразою «Мушу випити келих до краю – полиновий мед самоти» [35, с. 36] ?*

Відповідь: Це така своєрідна життєва позиція. Я присвятив себе творчості, тому мушу завершити цю справу до кінця, втілити в життя усі свої плани, навіть якщо йтиму своєю життєвою дорогою сам як поет-вигнанець.

Питання № 2. *Чий вічний образ ви конструюєте?*

Відповідь: Своєї Батьківщини. Я розумію нележку долю нашої Вітчизни, тому хочу у своїй творчості увічнити цей образ могутньої держави з нацією, яка сповнена патріотичними переконаннями. Це власне те, що повинен робити кожен митець.

Питання № 3. *Що саме ви боїтесь не встигнути зробити?*

Відповідь: Своє завдання бачу в тому, що слід боротися за честь та гідне майбутнє для своєї батьківщини – чи то зброєю, чи то пером. Саме це боюся не встигнути зробити до кінця, хоча докладаю усіх зусиль.

Питання №4. *Чому ви називаєте себе «кривавих шляхів апостол» [35, с. 36]?*

Відповідь: Тому що доля моя складна, багато випробувань я пройшов. Апостолом називають того, хто має від Всевишнього наказ доносити його повеління. Власне і я хочу донести до суспільства свої повеління, які полягають в тому, що потрібно завжди бути патріотично налаштованими, робити свій внесок у зміцнення держави та відстоювати правду.

5. Робота над ліричним твором «Шевченко».

Слово вчителя.

Історія написання поезії. Є. Маланюк написав вірш «Шевченко» 1930 року. Сам поет на той час розумів, що не має змоги повернутися на рідну землю, тому всю свою потужну творчу енергію хотів спрямувати в одне русло, яке б посприяло тому, що український народ пригадав своє коріння, долю своєї нації, історичне минуле. Навіть в цьому вбачаємо схожість між Кобзарем та Маланюком. Крім того, Є. Маланюк зазначав, що «...образ Шевченка сплотився

і завмер народницькою іконою» [28, с. 142], тому автор хотів показати, що Шевченко – це щось більше, ніж «мужик» у кожусі.

Проблемне питання

Поезія «Шевченко» не єдина в доробку автора, присвячена творчості Кобзаря. Можемо згадати ще й такі поезії як «Невичерпальність», «Уривок з поеми», «На тризні», «Друге посланіє» тощо. Також особистість Т. Шевченка стала предметом літературознавчих міркувань Є. Маланюка і втілилась у таких публікаціях як «Ранній Шевченко», «Шевченкові метаморфози» «Шевченко – живий» тощо. *Як ви вважаєте, чому Є. Маланюк присвятив такий значний доробок своєї творчості саме Т. Шевченку? (міркування учнів)*

Виразне читання вчителем поезії Є. Маланюка «Шевченко».

5.4. Поділіться враженнями від твору. Які емоції викликала у вас поезія?
(Відповіді учнів)

Словникова робота

Трибун – «громадський діяч, видатний оратор і публіцист» [1];

Рупор – «виразник чийхось ідей, думок, почуттів і т. ін.» [1];

Рокотати – «утворювати розкотисті монотонні звуки, рокіт» [1];

Крижі – «нижня частина спини; попереk» [1].

Теорія літератури

Сонет – це «ліричний вірш, що складається з чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба, власне, двох чотиривіршів (катрени) та двох тривіршів (терцети) з усталеною схемою римування: охоплюючою абба, абба, ввд, еед або (рідше) перехресною абаб, абаб, вде, вде, тощо» [71].

Складання паспорту твору спільно з учнями

1. Вірш «Шевченко», автор – Євген Маланюк.
2. Збірка «Земля і залізо»
3. Рік написання – 1930
4. Літературний рід: лірика
5. Вид лірики: громадянська
6. Тема: зображення Т. Шевченка як «бунту буйних майбутніх рас» [35, с. 151],

«полум'я» [35, с. 151];, «вибух крові» [35, с. 151];

7. Ідея: возвеличення постаті Т. Шевченка, яка є потужним рупором для розвитку української культури

8. Основна думка: роль Т. Шевченка у суспільстві і загалом усіх митців – бути тим, хто проповідує національні ідеї, бути тим «ким зайнялось і запалало» [35, с. 151].

9. Віршовий розмір: хорей

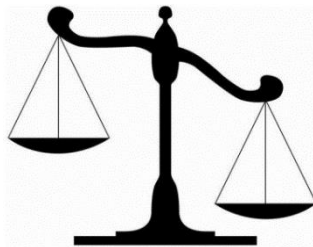
10. Римування: кільцеве та перехресне

«Займи позицію»

Учні повинні подумати над тим, хто є ліричним героєм у поезії «Шевченко»

Хто є ліричним героєм твору?

Патріот, який є ототожненням автора і який возвеличує постать Т. Шевченка

Сам **Т. Шевченко** як втілення вольової людини, з бунтівним характером, який здатен боротися за краще життя для свого народу.

«Коло ідей»

- Як Є. Маланюк ставиться до Т. Шевченка на основі прочитаної вами поезії? (*Помітно, що автор захоплюється творчістю та особистістю Кобзаря; вважає, що навіть таке визначення як «поет» не підходить Шевченкові і не здатне передати його геніальності сповна; Є. Маланюк створив такий образ Шевченка, який демонструє його як величну постать в українській культурі, постать, яка згуртовує народ*).

Дослідниця О. Настасієнко зауважує: «Є. Маланюк інвективно заперечує, навіть протестує проти таких номінацій Т. Шевченка як поет, пророк, що не охоплюють усієї масштабності та історичної глобальності постаті митця. Дослідник виступає проти звуження і стандартизації значення Т. Шевченка, натомість уводячи його у сферу універсалізму» [50, с. 64].

- Чому автор у поезії використовує надмірну кількість лексики на зразок «полум'я» [35, с. 151], «кара» [35, с. 151], «лютий зір» [35, с. 151] тощо? (*Така*

лексика символізує внутрішню боротьбу особистості митця за кращу долю для себе та своєї нації).

- Для чого і де саме (зачитуйте) Є. Маланюк використовує прийом градації? («*рупор мас*» [35, с. 151], «*бунт буйних майбутніх рас*» [35, с. 151], «*полум'я*» [35, с. 151], «*вибух крові*» [35, с. 151], «*лютий зір*» [35, с. 151], автор послуговується цим прийомом для того, щоб зацентрувати увагу на емоційній значущості цих понять).

- Як автор підбиває підсумки у поезії? (Є. Маланюк у фіналі ліричного твору показує Кобзаря як особистість, яка втілює риси гуманності, є борцем за справедливість; зображує загальний образ української нації: «*А ось поруч – усміх, ласка, мати І садок вишневий коло хати*» [35, с. 151]).

Робота в групах

Кожна з груп отримає конкретний образ з твору, значення якого потрібно пояснити, надати образу певного символічного бачення.

1 група – образ «прозрілого раба»;

2 група – образ «свяченого ножа»;

3 група – образ степу;

4 група – образ садку вишневого

5 група – образ Гонти

Очікувані результати

Образ прозрілого раба – це сам Т. Шевченко, який був колись у кріпацтві, позбавлений будь-яких прав, «лютий зір» [35, с. 151] якого бачить недоліки української нації, які потрібно виправляти;

Образ ножа – це уособлення невтомної боротьби Т. Шевченка за правду та свободу;

Образ степу – це символ рідної землі, уособлення батьківщини як Т. Шевченка, так і самого автора.

Образ садку символізує щасливе та спокійне життя у власному домі.

Образ Гонти свідчить про те, що Кобзар як і Гонта здійснив самопожертву на благо своєї батьківщини; Т. Шевченко – це борець, який здобував волю для свого

народу, як і Гонти він засуджує покору та бездіяльність.

V. Підсумок уроку

Робота з епіграфом

Чи зрозуміли ви яким має бути поет на переконання Є. Маланюка? (*міркування учнів*)

«Мозковий штурм»

Одинадятикласникам слід узагальнити призначення митця в суспільстві та варіанти відповідей записати, після чого оформити схематично.

VII. Рефлексія

«Незакінчене речення»

Сьогодні на уроці я дізнався...

Найбільше запам'яталася мені інформація про...

Найцікавіше було...

Хочу дізнатися більше про...

VIII. Оцінювання

IX. Повідомлення домашнього завдання

Написати твір-роздум на тему «Що спонукало Є. Маланюка звернутися до теми призначення митця в суспільстві?»

3.3. Особливості проведення позакласних заходів за творчістю Євгена Маланюка.

«Своєрідним продовженням уроку, де учні збагачують свої літературні знання, поглиблюють уміння, зміцнюють навички, а також дістають естетичну насолоду від знайомства з творами відомих майстрів художнього слова, є позакласна і позашкільна робота. Її метою є розширення літературної освіти учнів, їхньої читацької культури, творчих здібностей» [74, с. 304], – зазначає Л. Ткачук.

Для розробки позакласного заходу ми обрали публіцистичну творчість Є. Маланюка, яка здебільшого присвячена темі ролі митця та мистецтва. Нам здалося доцільним зробити цей захід у формі літературного змагання. Конспект заходу може бути результатом гурткової чи факультативної роботи. Цілком доречно присвятити кілька факультативних занять для вивчення публіцистичної спадщини Є. Маланюка про мистецтво, на яких учні матимуть змогу ознайомитися з поглядами есеїста на мистецьку діяльність загалом, зрозуміти основні засади творчості, сформувані на основі прочитаних статей власну концепцію поглядів на мистецтво та виховувати почуття прекрасного., Пропонуємо позакласний захід у формі літературного змагання «Сила мистецтва»

Літературне змагання «Сила мистецтва»

«Мистецтво – єдине і вічне» [30, с. 73]

Є. Маланюк

Мета: узагальнити знання учнів про мистецтво у трактуванні Є. Маланюка; розвивати навички комунікації, роботи в команді, увагу та уяву;

виховувати почуття поваги до постаті Є. Маланюка та мистецтва.

Обладнання: мультимедійна дошка, папір для записів, ватман, ручки та олівці.

Хід заходу:

Ведучий 1: Добрий день усім шанувальникам мистецтва! Ми раді вітати усіх присутніх.

Ведучий 2: Сьогоднішній наш захід присвячений постаті Євгена Маланюка та його поглядам на роль митця та мистецтва в суспільстві.

Ведучий 1: Окрім того, що ви дізнаєтеся багато цікавого та нового, ще й матимете змогу побачити як змагаються наші одинадцятикласники. Адже наш захід відбуватиметься у формі літературного квесту, і ми з'ясуємо наскільки добре наші учні знають та розуміють мистецтво у трактуванні Є. Маланюка, спираючись на його публіцистичну діяльність.

Ведучий 2: Справжнє мистецтво сприяє формуванню людського світогляду, впливає на розвиток духовних цінностей. Завдяки мистецтву людина може встановити гармонійні стосунки з реальним світом та самовиражатися.

Ведучий 1: Мистецтво є невід'ємною складовою життя кожної людини. Є. Маланюк писав: «Мистецтво робить («формує») життя і сам зроджується з його таємничо-глибинної неподільної субстанції. Мистецтво ніколи не є приблизною «правдоподібністю» життя. Воно потужне і грізне, безпомилкове і нещадне, невичерпальне і творче, як сама стихія, як саме життя» [36, с. 113].

Ведучий 2: Митці – це взірці мудрості, чесності, справедливості. Це люди, які приносять у світ прекрасні витвори мистецтва, які духовно збагачують наші душі.

Ведучий 1: Євген Маланюк – український письменник, культуролог, публіцист, учасник українських визвольних змагань 20-х рр. ХХ ст. Більшість з нас знає його як поета, проте він залишив слід в українській культурі ще й як талановитий публіцист, міркування про мистецтво якого залишаються актуальними й досі.

Ведучий 2: Сьогодні оцінюватиме наших учасників вельмишановне журі,

яке слідкуватиме за тим, щоб команди правильно та чітко виконували поставленні завдання, дотримувались усіх правил літературного змагання.

Ведучий 1: Отож, починаємо наш літературний квест.

Ведучий 2: Одинадцятикласники, вам потрібно дати назву своїй команді та придумати емблему. Але зауважте, що як назва, так і емблема обов'язково мають бути пов'язані з мистецтвом.

(Представлення команд)

Ведучий 1: Чудово! І перед тим як перейти до конкурсів, запам'ятайте: не так важливо яка команда перемає, головне, щоб кожен з вас після цього заходу закріпив вже набуті знання та вдосконалив навички роботи в команді. Успіхів!

(Конкурс №1 «Автор і його твір»)

Ведучий 2: Щоб добре впоратися з першим конкурсом, вам потрібно пригадати хто писав на тему митця у суспільстві та які назви мали ці твори. Кожна команда отримає аркуш, на якому з лівого боку будуть розміщені імена та прізвище авторів, а з правого – твори. Вам потрібно стрілками з'єднати письменника та його твір. Перемагає та команда, яка впорається швидше та правильно виконає завдання.

Аркуш для 1 команди

1. Леся Українка	а) «Маруся Чурай»
2. Тарас Шевченко	б) «Напис на книзі віршів»
3. П. Зюскінд	в) «Скажи ім'я своє, поете»
4. Василь Стус	г) «Музикант»
5. Євген Маланюк	г) «Давня казка»
6. Ліна Костенко	д) «Парфумер»

(1 – г; 2 – з; 3 – д; 4 – в; 5 – б; 6 – а)

Аркуш для 2 команди

1. Ліна Костенко	а) «Інтермецо»
2. Е. Гофманд	б) «Художник»
3. Михайло Коцюбинський	в) «Доля»
4. Тарас Шевченко	г) «Меланхолійний вальс»

5. Леся Українка г) «Крихітка Цахес»
 6. Ольга Кобилянська д) «Слово, чому ти не твердая криця»

(1 – в; 2 – г; 3 – а; 4 – б; 5 – д; 6 – з)

(Відповіді учасників, оголошення правильних результатів конкурсу)

(Конкурс №2 «Вибір категорій»)

Ведучий 1: Дорогі учасники, ми переходимо до наступного етапу нашого змагання. З кожної команди потрібні по 3 представники. Перед вами на мультимедійній дошці буде представлено 6 категорій, під кожною з яких буде питання, яке стосуватиметься назви категорії. Ви обираєте будь-яку категорію, слухаєте запитання і даєте на нього відповідь. В цей час наше журі оцінюватиме вашу відповідь, враховуючи чіткість, лаконічність та правильність вашого висловлення.

СТРАЖДАННЯ	МАЛОРОСІЙСТВО	МИСТЕЦТВО ЯК РЕЛІГІЯ
ОБ'ЄДНАННЯ	ПРИСВЯТИ	АТРИБУТИ

Питання до категорії «Страждання»:

Яку роль відігравав концепт «страждання» у мистецтві для публіциста?

Очікувана відповідь: *Є. Маланюк був схильний вважати, що витвори мистецтва рідко виникають у письменників на основі позитивних вражень, радше твори митців з'являються у стражданні, проходять через біль та невимовний жаль. Життя Є. Маланюка було нелегким, досить багато випробувань було на його шляху. Проте саме вони вплинули на його світогляд та мистецьку позицію. На його думку, митцям та мистецтву ідуть на користь складні повороти долі. Вони виробляють у письменника силу духу, яка дає змогу творити якісне мистецтво.*

Питання до категорії «Малоросійство»:

Ні для кого не секрет, що Є. Маланюк був справжнім патріотом своєї держави. Майже увесь доробок його творчості присвячений темі Батьківщини, боротьбі за її свободу та вільну націю. Та перешкодою до цього було таке явище

як малоросійство. Поясніть, що таке малоросійство у мистецтві для есеїста та кого він так називав?

Очікувана відповідь: Для публіциста малоросійство дорівнювало зникненню історичної пам'яті, що для митця було неприпустимим у творчості; також це прирівнювалось до зневаги до усього національного. Малоросійство не давало вповні розвиватись українській культурі, адже навіть було таке, що в нашій літературі твори українських письменників видавали за російські. Микола Гоголь для Є. Маланюка був справжнім зразком малороса, який вдавав з себе росіянина і одного із засновників російської літератури.

Питання до категорії «Мистецтво як релігія»:

Є. Маланюк неодноразово говорив про те, що проблема мистецтва мусить бути такою ж важливою як тема віри і Бога. Пригадайте, яку роль надавав митцям Є. Маланюк та як він їх називав, опираючись на релігійну термінологію?

Очікувана відповідь: Публіцист зауважував, що митець – це Святий Дух та Пророк. Відповідно можемо зробити висновок, що роль митця у мистецтві та житті загалом – демонструвати своєю творчістю істинні, праведні погляди, бути взірцем добра, мати щирі помисли та показувати народу ще невідані істини.

Питання до категорії «Об'єднання»:

Є. Маланюк завжди оцінював те, що митці хотіли робити спільну справу в гурті, популяризувати спільні творчі ідеї не лише на свої Батьківщині, а й за її межами. І це, на думку есеїста, справді давало значні плоди. Пригадайте, які літературні угруповання ви вивчили в 11 класі та який вплив вони мали на мистецтво?

Очікувана відповідь: Угруповання «Київські неокласики», до якого входили П. Филипович, М. Зеров, М. Рильський, Юрій Клен та М. Драй-Хмара. Вони ввели у літературу вірші нового типу та високого стилю, дуже берегли мистецькі цінності. Угруповання «Празька школа», до якого входили Є. Маланюк, О. Ольжич, О. Теліга, Ю. Луца, Л. Мосендз, Н. Лівницька-Холодна, Ю. Дараган, О. Лятуринська, Юрій Клен. Їхня творчість цінна тим, що вони наділяли її

рисами відповідальності перед народом, патріотизмом та писали про період визвольних змагань за Україну.

Питання до категорії «Присвяти»:

Розмірковуючи над темою митця у суспільстві, Є. Маланюк опирався ще й на досвід інших письменників, творчістю яких захоплювався та цінував їх як особистостей. Кому з колег по перу присвячена низка статей есеїста? Назвіть їх.

Очікувана відповідь: Т. Шевченку, І. Франку, П. Кулішу, Лесі Українці, Грицьку Чупринці, Ю. Липі, Юрію Клену, М. Рильському, Ю. Яновському та Ф. К. Шальді.

Питання до категорії «Атрибути»:

Кожен письменник у своєму арсеналі має певні атрибути для творчості. Для когось важливим є творча уява та фантазія, для когось – спокійна атмосфера, ще для когось – багатий досвід. Назвіть основні атрибути для написання твору, які є важливими для Є. Маланюка.

Очікувана відповідь: Серед основний атрибутів можна виокремити мову митця та натхнення. Автор розумів, що мова кожного письменника повинна бути індивідуальною, неповторною, наповнена смисловим навантаженням та глибокою емоційністю. Натхнення – це особливий стан для кожного письменника, який дає змогу творити прекрасне.

(Оцінювання відповідей журі)

Ведучий 1: В наш час дуже важливо розуміти цінність мистецтва, особливо якщо в ньому проголошуються національні ідеї. Є. Маланюк не зміг оминати цієї теми ні в поетичній, ні в публіцистичній творчості. Його національні погляди на мистецтво залишаються актуальними і досі.

Ведучий 2: На думку есеїста, митці мають бути близькими до свого народу настільки, щоб через власну творчість ніби спілкуватися з цим народом. Мають акцентувати увагу у своїх творах як на національних успіхах, так і невдачах, щоб у такий спосіб скеровувати свою націю до правильного вибору та патріотичних вчинків.

Ведучий 1: В цьому аспекті публіцист говорить і про явище малоросійства,

яке повсякчас ставало на заваді розвитку справжнього національного мистецтва. «В сучасній стадії нашого національного життя проблема малоросійства, беручи її якнайширше, набирає гостроти «бути чи не бути» [39, с. 90], – писав Є. Маланюк.

(Конкурс №3 «Кращий декламатор»)

Ведучий 2: Зараз з кожної команди ми запрошуємо по одному представнику, які підготували для декламування невеличкі уривки з есеїв Є. Маланюка «Творчість і національність» та «Малоросійство». А інші учасники та гості нашого заходу з декламованих уривків матимуть змогу дізнатися погляди Є. Маланюка на національні чинники мистецтва.

(Оцінювання журі)

(Конкурс №4 «Кросворд»)

Ведучий 1: Наступним етапом змагань буде відгадування кросворду. Для цього ми роздамо вам сигнальні картки, які будуть свідченням того, що ви знаєте правильну відповідь на запитання. Той, хто перший подасть сигнал карткою, і буде записувати у кросворд відповідь. Переможе та команда, учасники якої назвуть більше правильних відповідей.

Ведучий 2: Отож, приготуйтеся слухати запитання

Ведучий 1: 1. Праця, у якій Є. Маланюк вмістив основні погляди на творчість та митця як особистість, має назву «Думки про...»? *(по вертикалі)*
(мистецтво)

Ведучий 2: 2. Яке явище Є. Маланюк називав смертельним для митця?
(фальш)

Ведучий 1: 3. Кого прирівнював публіцист у мистецтві до людини зі спустошеною душею? *(малорос)*

Ведучий 2: 4. Який стан митця Є. Маланюк називав «температурою ліричного хвилювання» [30, с. 80]? *(по горизонталі)* *(натхнення)*

Ведучий 1: 5. Що для мистецтва є «рух-ритм-музика» [30, с. 76]? *(душа)*

Ведучий 2: 6. Запорукою для вільної творчості є вільна...? *(по вертикалі)*
(нація)

збірку.

Ведучий 1: Для цього кожна з команд отримає ватман та всі необхідні засоби (олівці, ручки, кольоровий папір тощо). Ви маєте своєю рекламою переконати усіх в тому, що кожному з нас потрібно прочитати цю книгу, коротко пояснити які знання ми отримаємо, прочитавши її, можете зробити і певне гасло. Вашій фантазії немає меж.

Ведучий 2: У центрі ватману спробуйте намалювати саму збірку, де чітко буде видно її назву та автора. Зверху може бути розташоване гасло. Весь інший простір ватману – основні думки про мистецтво, ваші враження від книги тощо. Але пам'ятайте, що представлення вашої реклами повинно бути чітким, зрозумілим та цікавим. Успіхів!

(Представлення кожної команди своєї реклами)

Ведучий 1: Ви чудово впоралися з усіма конкурсами і показали себе як справжніх знавців публіцистичної творчості Є. Маланюка, присвяченій темі мистецтва. Дякуємо вам за справедливе та дружнє змагання, за яким було цікаво спостерігати.

Ведучий 2: Бажаємо вам надалі літературних успіхів та сподіваємось, що ви ще нас здивуєте своїми знаннями. А зараз надаємо слово журі.

(Підбиття підсумків. Визначення команди переможців)

Висновки до 3-го розділу. Отже, на основі двох теоретичних розділів, ми розробили методичний розділ, який передбачав розробку таких форм роботи:

1. Конспект уроку (за творами, які пропонує програма для закладів загальної середньої освіти – «Уривок з поеми» та «Напис на книзі віршів».
2. Конспект уроку позакласного читання, для якого ми обрали дві поезії, що вповні розкривають проблему митця в суспільстві – «Біографія» та «Шевченко».
3. Сценарій позакласного виховного заходу, який би міг стати результатом гурткової чи факультативної роботи, де вивчалася публіцистика Є. Маланюка в аспекті проблеми митця та мистецтва в суспільстві. На нашу думку, розроблені матеріали відповідають як вимогам навчальної програми ЗЗСО, так і віковим та психологічним особливостям учнів.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми дійшли певних висновків та узагальнень.

Становлення Є. Маланюка як митця відбувалося не за найкращих умов, адже через втрату Української державності поетові довелося опинитися в еміграції. Але проаналізувавши його життєпис, розуміємо, що це людина з сильним характером та могутньою силою волі, яка не піддавалася впливу важких умов. В еміграції поет перебував у центрі українського літературно-мистецького життя, брав активну участь у заснуванні літературного місячника «Веселка», де виявив себе талановитим письменником, публіцистом, критиком, рецензентом, «вісниківцем». Разом з письменниками-емігрантами проголошував важливі національні ідеї, писав яскраві поетичні та літературно-критичні твори. Зокрема в найвідомішій збірці «Стилет і стилос» проявив себе як митець з глибоким національним мисленням.

Такі особистості як І. Франко, Д. Донцов, О. Ольжич та ін. відіграли значну роль у формуванні Є. Маланюка як митця і були для нього авторитетними. У своїх літературно-критичних працях він поглибив погляди цих дослідників в аспекті проблеми покликання митця в суспільстві.

Проаналізувавши поезії Є. Маланюка, присвячені проблемі митця та мистецтва у суспільстві, ми виявили, що поет дуже цінував творчість своїх колег, захоплювався їхньою невтомною працею і саме тому присвятив декому з них низку поезій, а саме Т. Шевченку, Т. Осьмачці, П. Кулішу, М. Рильському та іншим. Вже перша збірка поета «Стилет і стилос» (1925) відкриває перед нами складну, подекуди невизначену місію поета, над якою йому потрібно працювати усе життя. Своїми поезіями митець створив певний ідеальний образ справжнього митця. Отже, він повинен бути щиро відданим своїй справі і справді любити те, чим займається; боротися за перспективне майбутнє для свого народу; не бути байдужим до подій, які відбуваються в країні та осмислювати їх у творчості; вміти формувати своєю літературною діяльністю в громадянина національну

свідомість; не піддаватися впливу складних умов, які порушують творчий процес та, попри всі негаразди, гідно продовжувати творити; надихати своїми творами людей на нові звершення. Образ митця, створений у поезіях Є. Маланюка, допомагають вивершити художні засоби: влучні епітети, метафори, порівняння. Душі та естетичній концепції Є. Маланюка дуже близька проблема митця та мистецтва. Він не просто хотів звернути увагу читачів на те, що письменники продовжують титанічну працю попри важкі умови, а й популяризувати їхню творчість, нагадати українській нації, хто ми є і для чого прийшли в цей світ.

Під час розгляду основних засад публіцистики Є. Маланюка, а саме статей, які безпосередньо стосуються мистецтва, помічаємо, що митець зацентрував основну увагу на таких аспектах: 1) мистецтво – це першооснова всього; 2) мистецтво перебуває у нерозривному зв'язку із життям та релігією; 3) митець повинен виконувати роль Святого Духа та Пророка; 4) в арсеналі кожного митця повинна бути чимала кількість мовних засобів; 5) роль митця у суспільстві залежить безпосередньо від самого суспільства; 6) вільне мистецтво живе у вільній нації; 7) мистецтво – симбіоз усіх сфер життя; 8) графомани та імітатори – це не митці; 9) митець – це патріот своєї держави. Публіцист дуже цінував творчість своїх колег, захоплювався їхньою невтомною працею і тому у багатьох есеях згадував їхні імена та критично обмірковував засади їхньої творчості. Усі статті, що стосуються аналізованої нами теми, продемонстрували, що митцеві у суспільстві зазвичай призначена доволі складна роль. Умови для творчості бувають настільки важкими, що не кожному під силу витримати їх, але митець – це не та людина, котра повинна здаватися, а навпаки, доводити на своєму прикладі, як важливо вміти зібрати всі свої сили і творити для народу.

Як аналізовані поезії, так і публіцистичні твори не стосуються якогось певного періоду, не належать до однієї збірки, а є результатом усього творчого доробку митця.

Проаналізувавши проблему митця та мистецтва у творчості Є. Маланюка, ми розробили конспекти двох уроків, один з яких стосується безпосередньо навчальної програми, а інший призначений для уроку позакласного читання.

Пропонуємо також позакласний виховний захід, який може бути результатом гурткової чи факультативної роботи. Конспекти розроблені відповідно до дослідженої проблеми, особливостей та вимог навчальної програми для ЗЗСО та вікових особливостей учнів. Рекомендовані методичні матеріали можуть стати в пригоді для вчителів ЗЗСО та студентів, які цікавляться або досліджують мистецькі аспекти у творчій лабораторії Є. Маланюка.

Є. Маланюк справді визначна та дуже важлива постать в українському письменстві. попри усі складні життєві перипетії, він вплинув на розвиток мистецтва та довів значущість митця у суспільстві. Тому його відомий вислів «як в нації вождя нема – тоді вожді її поети», можемо цілком адресувати самому поетові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Академічний тлумачний словник української мови. Електронне джерело. URL: <http://sum.in.ua/>.
2. Баган О., Матковський І. Історіософсько-культурологічні візії Євгена Маланюка. *Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячених пам'яті Василя Іванишина*. Дрогобич : коло. 2009. 408 с.
3. Войчишин Ю. «... Ярий крик і біль тужавий»: Поетична особистість Євгена Маланюка. Київ : Либідь, 1993. 160 с.
4. Воронюк І. Націєтворчі візії в есеїстиці Є. Маланюка. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки (літературознавство)*. 2013. Вип. 124. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. С. 32–38.
5. Герасим Я. Етноестетичні виміри культурологічної концепції Євгена Маланюка. *Слово і час*. 2018. Вип. 2. С. 5–10.
6. Дем'яненко С. «Мушу випити келих до краю: вивчаємо життя і творчість Є. Маланюка. *Дивослово*. 2014. Вип. № 12. С. 14–24.
7. Дзюба І. Поезія вигнання. *З криниці літ. У 3 т. Т.1: Статті. Доповіді. Рецензії. Передмови. Дещо про добрих сусідів і духовну рідню*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 604–611.
8. Думки про творчість Євгена Маланюка. Електронне джерело. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/m/malanyuk-evgen/3559-dumki-pro-tvorchist-evgena-malanyuka>
9. Із секретів поетичної творчости. Іван Франко. URL: <https://zbruc.eu/node/34271>
10. Качуровський І. Дві статті про поета. *Променисті силуети: Лекції. доповіді, статті. есеї. розвідки*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С.351–373.
11. Клочек Г. Енергія художнього слова : навч. посібник. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2007. 448 с.
12. Клочек Г. Конгеніальність Шевченкіани Євгена Маланюка. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. 2013. Вип. 124. Кіровоград:

РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. С. 3-9.

13. Кравченко С. Євген Маланюк на шпальтах польського часопису «*Wiuletyn Polsko-Ukraiński*» (Варшава, 1932-1938pp.) *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. 2009. Вип 1. С. 596–610.

14. Краснощок В. Концепти «геніальність» та «месіанство» в шевченкіані Є. Маланюка. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 12. С. 127–131.

15. Крупач М. «Великий ворог» із «маленької задротяної краплиці» (пореволюційні «бої» Євгена Маланюка за нове національне мистецтво). *Слово і час*. 2018. №2. С. 18–24.

16. Крупач М. Літературно-артистичне товариство «Веселка» (1922-1923) . Львів, Парадигма, 2004. Вип. 2. С. 268-285.

17. Крупач М. Початок таборової діяльності Євгена Маланюка. *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 73. С. 73–87.

18. Крупач М. «Таємниця» Євгена Маланюка. *Парадигма*. 2008. Вип. 3. С. 241–251.

19. Куценко Л. Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань. Кіровоград : Центр.-Укр. видавництво, 2002. 82 с.

20. Куценко Л. Публіцистика Є. Маланюка: пошук відповідей на «прокляті питання» і спроба естетичного самовизначення (1921-1923 pp.). Електронне джерело. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20160629-publicistika-ye-malanyuka-poshuk-vidpovidej-na-proklyati-pitannya-i-sproba-estetichnogo-samoviznachennya-1921-1923-rr>

21. Куценко Л. Dominus Маланюк: тло і постать : монографія. Київ : Просвіта, 2002. 368 с.

22. Лавріненко Ю. Мислитель-спостережник. *Зруб і парости: літературно-критичні статті, есеї, рефлексії*. Munchen : Сучасність. 1971. С. 162–165.

23. Лиман Д. Специфіка реалізації профетичних візій у ліриці жінок-вісниківців. *Науковий вісник УжНУ. Сер. Філологія*. 2016. Вип. 2 (36). Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. С. 171-174.

24. Лисенко-Єржиківська Н. Творчість Євгена Маланюка в контексті

слов'янських літератур. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2007. Вип.4. С. 548–563.

25. Лободовський Ю. Після смерті Маланюка. *Проти упирів минулого. Думки про Польщу та Україну*. Львів : Астролябія, 2015. С. 341–364.

26. Маланюк Є. Дмитро Донцов (До 75-ліття). *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 338–345.

27. Маланюк Є. До роковин Лесі Українки. (13.11.1871). *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 200–210.

28. Маланюк Є. До справжнього Шевченка. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 138–149.

29. Маланюк Є. До Шевченкових роковин. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 150–155.

30. Маланюк Є. Думки про мистецтво. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 74–82.

31. Маланюк Є. Лист до молодих. *Земна Мадонна*. Пряшів: Словацьке педагогічне товариство в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві. Фундація ім. Олега Ольжича в Лондоні, 1991. С. 323–326.

32. Маланюк Є. Малоросійство. Київ : Український пріоритет, 2015. 48 с.

33. Маланюк Є. Наступ мікробів. *Книга спостережень*. Проза. Торонто : Накладом вид-ва «Гомін України», 1962. С. 157–164.

34. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 18-73.

35. Маланюк Є. Поезії / упоряд. Т. Салига. Львів: УПІ ім. Івана Федорова; «Фенікс ЛТД», 1992. 686 с.

36. Маланюк Є. Поезія і вірші. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 99–113.

37. Маланюк Є. Ранній Шевченко. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 121–128.

38. Маланюк Є. Репліка. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 114–120.

39. Маланюк Є. Творчість і національність (До проблеми малороссизму в мистецтві). *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 82–97.
40. Маланюк Є. Три літа. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 129–138.
41. Маланюк Є. Ф. К. Шальда. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 9–20.
42. Маланюк Є. Шевченко в житті. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 155–163.
43. Маланюк Є. Шевченкові метаморфози. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 161–163.
44. Маланюк Є. Шевченко - живий. *Книга спостережень: Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 164–166.
45. Мафтин Н. Енергетика чину як домінанта стильової палітри Євгена Маланюка. *Слово і Час*. 2018. Вип. 2. С. 31–35.
46. Мирошкіна Н. Постать Т. Шевченка в есеїстичних розвідках Є. Маланюка. *Шевченкознавчі студії*. 2008. Вип. 10. С. 160–167.
47. Мистецтво поетичне. Електронне джерело. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5
48. Момот Н. Еміграційна публіцистика Є. Маланюка: суспільна рефлексія та літературно-критичні коментарі на сторінках «Нотатника». *Молодий вчений*. № 9.1., 2018. с. 90–93.
49. Навчальні програми для 10-11 класів. Українська література. Рівень стандарту. Електронне джерело. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
50. Настасієнко О. Образ Тараса Шевченка в поезії Є. Маланюка «Шевченко». *Шевченкознавчі студії*. 2013. Вип. 16. С. 62–66.
51. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. Посіб. / за ред. Н.Й.

Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.

52. Науменко Н. Літературно-критичні праці Євгена Маланюка крізь призму сучасної есеїстики. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. 2013. Вип. 124. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. С. 96-105.

53. Нахлік Є., Нахлік О. Творчість Шевченка в поетичному освоєнні та публіцистично-літературознавчому осмисленні Євгена Маланюка. Електронне джерело. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16551/08-Nahlik.pdf?sequence=1>

54. Немченко І. «І кожна рима, як свячений ніж...» (Із спостережень над поезіями Є. Маланюка). *Визвольний шлях*. 2002. Вип. 4. С. 97–106.

55. Немченко І. Поетична Голгофа Євгена Маланюка. Серія «Українська муза»: Т. 7. Харків : Ранок, 2009. С. 3–48.

56. Ольжич О. Культурна політика українського націоналізму. *Незнаному воякові. Заповідане живим*. Київ : Фондація ім. О. Ольжича, 1994. С. 226–230.

57. Омельчук. Л. Специфіка літературно-критичної практики Євгена Маланюка. *Дивослово*. 2001. Вип. 6. С. 5–8.

58. Пашенко О. Історіософська Ars Poetica Євгена Маланюка в контексті «Празької школи». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. 2013. Вип. 124. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. С. 106-111.

59. Погорецький В. Катастрофічні мотиви кременецьких елегій Євгена Маланюка. Електронне джерело. URL:

<https://zolotapektoral.te.ua/%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%B5/>

60. Подворчан А. З. Формування естетичних смаків учнів засобами художнього мовлення (на матеріалі твору Євгена Маланюка «Уривок з поеми»). *Мова*. 2020.

№ 33. С. 164–167.

61. Просалова В. Донецький Вісник Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка. Є. Маланюк – поет мистецьких рефлексій: штрихи до вивчення проблеми в школі. URL: Електронне джерело. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=20008>.

62. Процик І. Мистецтво – «Біометр культури». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. 2013. Вип. 124. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. С. 112-118.

63. Рубчак Б. Євген Маланюк. *Координати. Антологія сучасної поезії на Заході*. В 2 т. Т. 1. Видавництво «Сучасність», 1969. 487 с.

64. Салига Т. Духовні виміри Євгена Маланюка: гармонія неспокою. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово. Сер. Літературознавство*. №2 (18) С. 50-73.

65. Сивокінь Г. «Коли речі і істоти видно всебічно»... *Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу*. Київ : Дніпро, 1997. С. 3–9.

66. Синевич Б. Теоретико-літературна концепція Євгена Маланюка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2016. Вип. 24 (1). С. 130-132.

67. Ситько О. Літературний феномен Євгена Маланюка в контексті епохи та в концептуальному осмисленні теоретико-методологічних студій ХХ – ХХІ ст. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. 2013. Вип. 124. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. С. 145-153.

68. Сверстюк Є. На святі надії. Вибране. Київ : Наша віра, 1999. 784 с.

69. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. Черкаси: Брама-Україна, 2005. 384 с.

70. Соколова Ю. О. Використання фонових знань на уроках української літератури під час вивчення творчості Євгена Маланюка. *Таврійський вісник освіти*. 2016. Вип. № 4. С. 257–263.

71. Сонет. Електронне джерело. URL:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82>

72. Стефан Малларме. Електронне джерело. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BD_%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B5

73. Теліга О. Прапори духа. *Прапори духа. Життя і творчість О. Теліги*. На чужині : Видавництво «Сурма», 1947. С. 117–119.

74. Ткачук Л. «Ми чуємо тебе, Тарасе, крізь століття» (Позакласний захід з літератури). *Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 21. С. 304-314.

75. Ткачук М. Художній світ лірики Євгена Маланюка. *Філологічний дискурс*. 2015. Вип. 2. С. 74–83.

76. Триптих. Електронне джерело. URL:

<https://slova.com.ua/word/%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%85>

77. Турган О. Феномен мистецтва і творчості в системі естетичних поглядів Є. Маланюка. Електронне джерело. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=18985>.

78. Уроки української літератури в 11 класі І семестр (стр. 42). URL: <https://pandia.ru/text/80/087/53468-42.php>

79. Хвильовий М. Вальдшнепи. Електронне джерело. URL:

<https://chtyvo.org.ua/authors/Khvylovyi/Valdshnepy/>.

80. Цєпа О. Світоглядно-творчі доміанти раннього Тараса Шевченка в осмисленні Євгена Маланюка. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. 2013. Вип. 124. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. С. 156-168.

81. Циховська Е. Поезія Євгена Маланюка і Польща: компаративні аспекти : навч. посіб. ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф». Ніжин, 2006. 204 с.

82. Шерех Ю. Пан Євген. Забужко О., Шевельов Ю. *Вибране листування на тлі доби: 1992 – 2002: з додатками , творами, коментарями, причинками до біографій та іншими документами*. Київ : Висока полиця, ВД Факт, 2011. с. 405-413.

83. Яровенко Т. С. Актуальність внеску кіровоградських науковців у створення

вітчизняного (материкового) напрямку дослідження життєпису і творчої спадщини Євгена Маланюка. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 2 (2). С. 236–243.

84. Яровенко Т. Маланюкознавство екзилу: критична рецепція міжвоєнної доби. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. Філологічні науки*. №2. 2016. С. 315-321.

85. Яровенко Т. Тандем Л. Куценко — О. Гольник: «маланюкіана» to be continued... *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. Вип. № 4. С. 42–46.

86. Яровенко Т. Шевченкознавча есеїстика Євгена Маланюка в науковій концепції Григорія Клочека. *Літературознавство. Фольклористика. Культурологія*. 2016. Вип. 23-25. С. 104–114.